

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Specialiosios pedagogikos (specializacija – logopedija) studijų
programa, IV kursas

Vida Šuškevičienė

**DIDAKTINIŲ ŽAIDIMŲ REIKŠMĖ SPECIALIŲJŲ UGDYMO SI POREIKIŲ
TURINČIŲ PRADINIŲ KLASIŲ MOKINIŲ KALBINIO UGDYMO
PROCESE**

Bakalauro darbas

*Bakalauro darbo vadovė –
doc. dr. Rita Melienė*

Patvirtinimas apie atlikto bakalauro darbo savarankiškumą

Patvirtinu, kad įteikiamas bakalauro darbas
(tema)

.....yra:

1. Atliktas savarankiškai ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose.
2. Nebuvo naudotas kitame institute / universitete Lietuvoje ir užsienyje.
3. Nėra medžiagos iš kitų autorių darbų, jeigu jie nėra nurodyti darbe.
4. Pateiktas visas panaudotos literatūros sąrašas.

.....
Vardas, pavardė

.....
Parašas

Turinys

Bakalauro darbo santrauka.....	4
Įvadas.....	5
1 skyrius. ŽAIDIMŲ TAIKYMAS SPECIALIŲJŲ UGDYMO SI POREIKIŲ TURINČIŲ PRADINIŲ KLASIŲ MOKINIŲ KALBINIAME UGDYME: teorinis aspektas.....	8
1.1. Specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai Lietuvos švietimo sistemoje.....	8
1.2. Specialieji ugdymosi poreikiai ir jų priežastys.....	10
1.3. Kalbinio ugdymo samprata.....	12
1.4. Didaktinių žaidimų reikšmė.....	14
1.4.1. Didaktinių žaidimų taikymo pamokose tikslai ir funkcijos.....	15
1.4.2. Žaidimas kaip kalbinio ugdymo metodas.....	17
2 skyrius. PRADINIŲ KLASIŲ MOKYTOJŲ POŽIŪRIS Į ŽAIDIMŲ TAIKYMĄ PAMOKOJE UGDANT SUP TURINČIŲ MOKINIŲ KALBINIUS GEBĖJIMUS.....	20
2.1. Tyrimo metodika	20
2.2. Tyrimo dalyviai	20
2.3. Žaidimų taikymas SUP turinčių mokinių kalbinio ugdymo procese: tyrimo rezultatų analizė.....	21
Išvados.....	38
Rekomendacijos.....	39
Literatūra.....	40
Summary.....	44
Priedai.....	45

Bakalauro darbo santrauka

Bakalauro darbe analizuojamas pradinį klasių specialiųjų ugdymosi poreikių (toliau darbe – SUP) turinčių mokinių kalbinio ugdymo procesas, taikant didaktinius žaidimus pamokose.

Tyrime dalyvavo 68 bendrojo ugdymo mokyklų pradinį klasių mokytojai. Tyrimo metu buvo pateikta pusiau uždaro tipo anketa. Tikslas – atskleisti žaidimų taikymo aspektus, ugdant specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių kalbinius gebėjimus. Analizuojant tyrimo duomenis, buvo siekiama: išsiaiškinti pedagogų darbo su skirtingų gebėjimų ir poreikių mokiniais aspektus; atskleisti žaidimo reišmę SUP turinčių mokinių kalbiniame ugdyme; išanalizuoti žaidimo taikymo privalumus SUP turinčių mokinių ugdyme; išsiaiškinti, kaip SUP turintys mokiniai dalyvauja organizuojamuose didaktiniuose žaidimuose pamokų metu.

Tyrimu nustatyta, kad pedagogai savo darbą su skirtingų poreikių ir gebėjimų mokiniais vertina pakankamai gerai, geba su jais dirbti ir didžioji dalis turi pakankamai žinių apie šių mokinių kalbinį ugdymą. Pedagogai pakankamai dažnai tiek SUP turinčių mokinių, tiek kitų mokinių kalbinio ugdymo procese taiko žaidimą. Tačiau dažniausias kalbinio ugdymo metodas yra vaizdinių priemonių demonstravimas. Žaidimas dažniausiai taikomas kalbėjimo gebėjimams ugdyti. Lietuvių kalbos pamokose dažniausiai taikomi didaktiniai žaidimai, reikalaujantys lietuvių kalbos, kaip dalyko, žinių ir gebėjimų. Juose SUP turintys mokiniai dažniausiai dalyvauja su pedagogo arba kitų klasėje besimokančių mokinių pagalba. Taikant didaktinius žaidimus darbe su SUP turinčiais mokiniais, dažniausiai siekiama skatinti motyvaciją, ugdyti kalbinius įgūdžius ir pakartoti medžiagą. Didaktinių žaidimų taikymas, siekiant ugdyti kalbinius įgūdžius, yra aktualesnis darbe su SUP turinčiais mokiniais. Pedagogų nuomone, svarbiausia žaidimo nauda yra ta, kad jis padeda išlaikyti dėmesį ir mokymosi procesą daro įdomesniu.

Ivadas

Problema ir jos aktualumas. Šiandien tiek Lietuvoje, tiek ir kitose šalyse vis daugiau dėmesio skiriama specialiųjų poreikių turinčių vaikų ugdymui. Siekiant lygių teisių, specialiųjų poreikių turintiems vaikams sudaromos galimybės mokytis bendrojo ugdymo mokykloje kartu su įvairių gebėjimų vaikais.

Svarbią vietą ugdymo procese užima mokinių kalbinis ugdymas. Lietuvių gimtosios kalbos pradinio ugdymo tikslus, uždavinius, turinį reglamentuoja Pradinio ugdymo bendroji programa (2008), o žemų intelektinių gebėjimų ir nežymiai sutrikusio intelekto mokinių ugdymui yra parengtos „Pradinio ugdymo bendrųjų programų pritaikymo rekomendacijose specialiųjų poreikių mokinių kalbiniam, <...> ugdymui“. Pradinio ugdymo bendrųjų programų pritaikymo rekomendacijose specialiųjų poreikių turinčių mokinių kalbiniam, matematiniam ir socialiniam bei gamtamoksliniam ugdymui (2009) teigiama, kad „lygių ugdymosi galimybių, švietimo prieinamumo principai skatina ir įpareigoja ugdymo turinį ir metodus pritaikyti kiekvienam vaikui“, teigiama, kad ugdant vaikus reikia remtis kiekvieno iš jų prigimtinėmis galiomis, todėl „mokytojai, ugdantys specialiųjų poreikių mokinius, turi orientuotis į jų gebėjimus, ugdymosi poreikius ir atitinkamai planuoti mokinio pasiekimus“ (p.4).

Pasak Ambrukaičio (2006), skaitydamas, kalbėdamas, rašydamas ir klausydamas, vaikas ne tik mokosi pažinti save ir savo kalbą, bet taip pat įgyja žinių apie žodžius, tekstus, sakinius, gimtosios kalbos garsus, kitaip tariant, – jis mokosi stebėti, analizuoti, vertinti gimtąją kalbą, kuri mokykloje tampa jam pažinimo objektu. Jovaiša (2011) teigia, kad vaikui atėjus į mokyklą, daug kas pasikeičia, atsiranda daug naujovių (klasės draugai, mokytojai, aplinka), o svarbiausia veikla tampa mokymasis, kuris reikalauja iš vaiko naujo veiklos turinio ir stiliaus. Didelę reikšmę vaiko asmenybės vystymuisi turi skaitymo ir rašymo įgūdžių formavimas. Pradinių klasių mokinio suvokimas glaudžiai siejasi su emocijomis, ypač pamokų metu. Emocingumas turi didelę reikšmę dėmesiui, todėl ryškūs pavyzdžiai, darbo metodų kaitaliojimas užtikrina mokinio dėmesingumą per pamokas, o tai ypatingai aktualu dirbant su specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiais vaikais. Specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiam pradinių klasių mokiniui dėmesį išlaikyti ir susikaupti dažnai būna pakankamai sunku, todėl mokytojas turi naudoti tokius metodus, kurie vaikui būtų priimtinausi, kurie padėtų išlaikyti jo dėmesį. Teigiama, kad „tinkamai parinkti kalbos ugdymo metodai padeda sėkmingai mokytis lietuvių kalbos, siekti gebėjimo komunikuoti ja su bendraamžiais ir suaugusiais ir taip laiduoti vaiko sėkmingą ugdymą(si)“, (Bernotienė, Juraitienė, 2011, p.5). Tačiau jie turi būti parinkti taip, kad atitiktų vaikų amžių, galimybes, individualius poreikius ir polinkius. Pasak

Indrašienės (2001), viena svarbiausių švietimo kaitos sąlygų – ieškoti naujų pedagoginio darbo formų, o vienas iš veiksmingiausių mokymo(si) metodų pradinėse klasėse yra didaktiniai žaidimai, kurių tiklas suteikti mokiniams naujų žinių, įtvirtinti įgūdžius, ar pakartoti žinomą informaciją. Kaffemanienės, Burneckienės (2001) teigimu, žaidimas yra labai svarbi sutrikusios raidos vaikų ugdymo dalis, su kuriuo ypač siejamas specialusis ugdymas. Indrašienė (2001) teigia, kad didaktinis žaidimas kelia teigiamus jausmus, todėl stiprina mokinio domėjimąsi mokymusi, žinių įtvirtinimą ir motyvaciją, be to, ši veikla yra natūrali, todėl vaikas gali jaustis pačiu savimi. Ambrukaičio, Zelbienės (2008) atliktas tyrimas, kuriame dalyvavo 111 lietuvių kalbos mokytojų, dirbančių aukštesnėse heterogeninėse klasėse, parodė, kad žaidimą lietuvių kalbos pamokoje labai dažnai ir dažnai taiko net 58,5% pedagogų. Remiantis šiais duomenimis, galima daryti prielaidą, kad pradinėse klasėse žaidimas yra taikomas dažniau, atsižvelgiant į vaikų amžių.

Daugelis autorių, kuriais remiamasi šiame darbe, aprašo pradinių klasių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių kalbinio ugdymo svarbą, išskylančias problemas, taip pat teigia, kad tai, kas buvo ugdymo praktikoje taikoma anksčiau, ir tai, ką norima ir bandoma taikyti dabar, skiriasi iš esmės. Šiandien yra labai daug literatūros, kuri siūlo mokytojams pamokose taikyti įvairius žaidimus mokinių kalbinio ugdymo procese, tačiau trūksta informacijos koks yra pačių pedagogų požiūris į žaidimo taikymą mokant specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių kalbinio ugdymo procese, ar taikymas yra efektyvus. Nors pedagoginėje, mokslinėje literatūroje ir mokyklos praktikoje jau daug metų diskutuojama apie didaktinių žaidimų taikymo aspektus, kol kas jie dar nėra visiškai įvardinti. Nevisiškai aptartos žaidimų funkcijos, taikymo sąlygos, ryšys su kitais mokymo metodais, ypač kalbant apie specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių ugdymą. Todėl būtina pagrįsti didaktinių žaidimų metodą, įrodyti jo ne/veiksmingumą specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių pradinių klasių mokinių kalbinio ugdymo procese. Mokytojo lankstumas, gebėjimas taikyti įvairius metodus mokymo(si) procese ir sudominti mokinius gali padėti pasiekti norimų rezultatų ir atvirkščiai, mokytojo negebėjimas to padaryti gali dar labiau sumažinti mokinio mokymosi motyvaciją. Indrašienės (2001) teigimu, būtinybė tobulinti mokymą(si), siekti, kad jis būtų lengvesnis, įdomesnis, veiksmingesnis, keičia požiūrį į mokymo(si) metodus ir taip orientuojamasi į kuo įvairesnę pačių mokinių veiklą. Todėl pedagoginėje ir psichologinėje literatūroje vis dažniau išskiriama didaktinių žaidimų taikymo pamokose svarba.

Tyrimo objektas – Specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių pradinių klasių mokinių kalbinis ugdymas, taikant žaidimus.

Tikslas – Atskleisti žaidimų taikymo aspektus, ugdant specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių kalbinius gebėjimus.

Uždaviniai:

1. Atskleisti nagrinėjamo reiškinių sampratą, teorines koncepcijas, remiantis mokslinės literatūros analize.
2. Išsiaiškinti, kiek SUP turinčių mokinių ir pagal kokias programas yra ugdomi, kaip pedagogai vertina savo gebėjimus dirbti su skirtingų poreikių ir gebėjimų mokiniais.
3. Išsiaiškinti, kaip dažnai ir kokiais tikslais, pedagogai taiko žaidimą SUP turinčių ir kitų mokinių kalbinio ugdymo procese.
4. Atskleisti, kokio pobūdžio didaktiniai žaidimai dažniausiai taikomi lietuvių kalbos pamokose, kaip SUP turintys mokiniai juose dalyvauja.

Tyrimo metodai – Tyrimui atlikti buvo taikoma pusiau uždaro tipo anketinė apklausa.

Tyrimo dalyviai – Tyrime dalyvavo 68 Radviliškio miesto ir Radviliškio rajono mokyklų pradinių klasių pedagogai.

Bakalauro darbo struktūra. Ši bakalauro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 2 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (43 šaltiniai), santrauka anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 9 lentelės, 6 paveikslai. Prieduose pateikiamas anketos pavyzdys. Darbo apimtis 44 puslapiai.

1 skyrius. ŽAIDIMŲ TAIKYMAS SPECIALIŲJŲ UGDYMO SI POREIKIŲ TURINČIŲ PRADINIŲ KLASIŲ MOKINIŲ KALBINIAME UGDYME: teorinis aspektas

1.1. Specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai Lietuvos švietimo sistemoje

Šiandien bendrojo ugdymo mokyklose siekiama užtikrinti lygias teises visiems mokiniams, o tarp jų ir specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems vaikams. Lietuvos respublikos švietimo įstatymas (2011) užtikrina specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių tinkamą švietimą ir sąlygų mokytis mokykloje sudarymą. Remiantis ŠMM Statistikos departamento duomenimis 2012 – 2013 m.m. bendrojo ugdymo klasėse mokėsi 35451 specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai.

Vadovaujantis LR švietimo ir mokslo ministro, LR sveikatos apsaugos ministro ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. liepos 13 d. Nr. V-1265/V-685/A1-317 įsakymu galima išskirti šias mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupes:

- Mokiniai, turintys įvairių negalių;
- Mokiniai turintys sutrikimų;
- Mokiniai, turintys mokymosi sunkumų.

Įsakymas taip pat nurodo, kad SUP turintis mokinys gali turėti:

- Nedidelius specialiuosius ugdymosi poreikius;
- Vidutinius specialiuosius ugdymosi poreikius;
- Didelius specialiuosius ugdymosi poreikius;
- Labai didelius specialiuosius ugdymosi poreikius.

Pasak Barkauskaitės, Grincebičienės, Indrašienės, Pūkinskaitės (2001), nesvarbu kuriai grupei priklauso mokinys, tačiau, organizuojant ugdymo procesą, reikia remtis humaniško, demokratiško, tautiško, atsinaujinimo, lygių galimybių, integracijos, decentralizacijos, visuotinio testinumo, perimamumo, lankstumo, ugdymo funkcionalumo principais.

Švedijos specialiojo ugdymo plėtros institutas, Norvegijos švietimo ministerija (2003) naudoja sąvoką „mokykla visiems“, kuri reiškia, kad mokyklos, kurios suteikia privalomąjį išsilavinimą, pritaiko ugdymo procesą kiekvienam mokiniui, nepaisant gyvenamosios vietos, lyties, socialinių sąlygų, gabumų ar poreikių. Jų teigimu mokyklos visiems koncepcija reiškia, kad mokyklos veikloje vadovaujamasi požiūriu, jog kiekvienas mokinys turi individualių ir specialiųjų poreikių. Mokykla visiems turi būti lanksti, siekti tikslo suteikdama optimalias ugdymosi galimybes kiekvienam

mokiniui, nukreipta į kiekvieno individualius poreikius, interesus, teikianti darnią ir individualizuotą patirtį kiekvienam mokiniui. Mokyklos, kurios prisitaiko prie kiekvieno mokinio individualių poreikių yra vadinamos inkliuzinėmis mokyklomis. Pasak Tomėnienės (2010), inkliuzinio ugdymo paradigma atskleidžia naują ir šiuolaikišką požiūrį į ugdymo tikslus, kuriuose akcentuojamas asmens skirtumų pripažinimas, bendradarbiavimo kultūra, nurodoma heterogeninių mokinių grupių ugdymo svarba. Autorės teigimu, grupės, kuriose reiškiasi individualių tikslų skirtumai, ugdymas reikalauja aukštos edukacinės kultūros, veiklų diferencijavimo, derinimo įgūdžių ir žinoma metodologinio lankstumo. Nors mokyklos tobulėja ir siekia užtikrinti specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių lygias teises į ugdymo(si) procesą, tačiau Baranauskienės (2010) atliktas tyrimas parodė, kad ypač turinčių didelių specialiųjų ugdymo(si) poreikių mokinių įtraukimas į bendrojo ugdymo mokyklas vyksta lėtai, ugdymo tikslai nepakankamai siejami su asmens savarankišku gyvenimu ir profesine adaptacija, neįvertinama bendrųjų gebėjimų svarba. Pasak Barkauskaitės, Grincevičienės, Indrašienės, Pūkinskaitės (2001), organizuoti pedagoginį procesą yra sudėtinga, ypač dirbant su specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiais mokiniais. Šios veiklos metu reikia atsižvelgti į individo specialiuosius poreikius ir galimybes.

Apie 15mln. vaikų ES turi specialiųjų ugdymosi poreikių (Europos komisijos ataskaita 2012 m. liepos 10 d. „Pranešimas spaudai“). Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos teigimu (2009), šalies specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų, besimokančių bendrojo ugdymo įstaigose vidurkis yra apie 10 proc., o Šiaulių apskrityje net 17 proc. (Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis)¹. Teigiama, kad rajonai ir mokyklos, kuriose specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių mokymosi rodikliai yra žemi, turėtų sulaukti didesnio švietimo vadovų, apskričių ir savivaldybių, švietimo skyriaus specialistų, kuruojančių specialųjį ugdymą, dėmesio.

Specialiųjų poreikių turinčių vaikų ugdymui(si) Lietuvoje skiriama nemažai dėmesio. Įvairių negalių vaikai yra ugdomi bendrojo ugdymo klasėse ir mokosi kartu su bendraamžiais. Ruškus (2003) nurodo, kad svarbu jog vaikai, turintys sutrikimų ir jų neturintys, mokytųsi drauge, taip siekiant juos integruoti į visuomenę. Tiek užsienyje, tiek ir Lietuvoje specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių integracija realizuojama daugelyje mokyklų. Todėl šiuolaikinis mokytojas turi būti itin lankstus, kad gebėtų tinkamai organizuoti ugdymo(si) procesą su SUP turinčiais mokiniais.

¹ <http://www.smm.lt/uploads/documents/kiti/spec%20%20pagalbos%20lygis.pdf> (žiūrėta 2014-01-12).

1.2. Specialieji ugdymosi poreikiai ir jų priežastys

Kiekvienas vaikas yra unikalus, o kalbant apie SUP turinčius mokinius jų išskirtinumą nesunku pastebėti. Specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai yra skirstomi į grupes, kurios nurodo kokių sutrikimų, sunkumų ar negalių turi mokinys.

Vadovaujantis LR švietimo ir mokslo ministro, LR sveikatos apsaugos ministro ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. liepos 13 d. Nr. V-1265/V-685/A1-317 įsakymu, kaip ir buvo minėta anksčiau, yra nustatomos trys mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupės (mokiniai turintys sutrikimų, negalių, mokymosi sunkumų). Vaikams turintiems negalių priskiriami mokiniai, turintys raidos, sensorinių, fizinių funkcijų ir kitų sveikatos sutrikimų, kurių kilmė gali būti biologinė, o pedagoginėmis priemonėmis pašalinti priežasčių neįmanoma. Mokinių turinčių sutrikimų grupei priskiriami, turintys mokymosi (dviejų ar daugiau dalykų – skaitymo, rašymo, matematikos, kitų mokomųjų dalykų), taip pat elgesio ir emocijų, kalbos ir kalbėjimo sutrikimų, kurie pasireiškia vaikui įsisavinant mokymosi programą. Mokinių turinčių mokymosi sunkumų grupei priskiriami mokiniai, kuriems dėl nepalankios aplinkos ar susidariusių aplinkybių apribojamos galimybės realizuoti savo gebėjimus įsisavinant Bendrojo ugdymo programas.

Hallahan, Kauffman (2003) kalbėdamos apie specialiųjų poreikių turinčius vaikus vartoja sąvoką „Ypatingieji vaikai“. Autorių teigimu šie vaikai labai skiriasi nuo daugumos vaikų, jie gali būti sutrikusio intelekto, turėti mokymosi negalių, emocinių ir elgesio sutrikimų, fizinių negalių, komunikacijos sutrikimų, autizmo sutrikimą, patyrę smegenų traumas, turėti klausos arba regos sutrikimų. Ypatingieji vaikai sudaro nepaprastai įvairialypę grupę palyginti su visais gyventojais, jų ypatingumas gali būti susijęs su sensoriniais, fiziniais, pažinimo, emociniais ar komunikacijos gebėjimais, o taip pat galimos ir įvairių negalių kombinacijos. Autorės išskiria protinio atsilikimo, mokymosi negalios, emocinių arba elgesio sutrikimų, komunikacijos sutrikimų, klausos sutrikimų, regos sutrikimų, fizinės negalios apibrėžimus. Protinis atsilikimas apibrėžiamas kaip substanciniai trūkumai, turintys įtakos dabartiniam asmens funkcionavimui, kuris pasireiškia daug mažesniu už vidutinį intelekto funkcionavimu, esant ribotiems dviejų ar daugiau sričių adaptacijos įgūdžiams. Protinis atsilikimas klasifikuojamas pagal mokinių problemų sunkumą: lengvas, vidutinis, sunkus, labai sunkus. Sutrikimai priklauso nuo individualių ypatybių, gali būti sukelti centrinės nervų sistemos disfunkcijos ir pasireikšti bet kuriuo amžiaus tarpsniu. Vaikai turintys emocinių arba elgesio sutrikimų, taip pat turi socialinių ir emocinių sutrikimų, emocinių konfliktų, asmenybės ir socialinės adaptacijos problemų, bei sunkių elgesio sutrikimų.

Pasak Garšvienės, Ivoškuvienės (2003), nemažą dalį mokyklinio amžiaus vaikų, kurie priklauso specialiųjų poreikių turinčių asmenų grupei, sudaro tie, kuriems būdingi kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimai. Hallahan, Kauffman (2003) nurodo, kad kalbėjimo sutrikimai tai yra sakytinės kalbos produkavimo ir vartojimo sutrikimai, kurie pasireiškia kalbos garsų tarimo, normalaus kalbėjimo tempo sutrikimais. Kalbos sutrikimai – tai sakytinės, rašytinės ir kitos simbolių sistemos supratimo ir vartojimo sutrikimai, kurie gali pasireikšti per kalbos formą, turinį, funkciją komunikacijoje. Komunikacijos sutrikimai – tai negebėjimas priimti, perduoti, apdoroti bei suprasti sąvokas arba verbalinių, neverbalinių, grafinių simbolių sistemas. Šie sutrikimai gali pasireikšti klausymo, kalbos ir kalbėjimo procesuose.

Vadovaujantis LR švietimo ir mokslo ministro, LR sveikatos apsaugos ministro ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. liepos 13 d. Nr. V-1265/V-685/A1-317 įsakymu, kalbėjimo ir kalbos sutrikimus, galima suskirstyti taip:

- Fonetiniai sutrikimai;
- Sklandaus kalbėjimo sutrikimai;
- Balso sutrikimai;
- Kalbos sutrikimai:
- Fonologiniai sutrikimai;
- Kalbos neišsivystymas;
- Kalbos netekimas.

Dažnai kalbant apie kalbos, kalbėjimo ir komunikacijos sutrikimus išskiriami rašymo ir skaitymo sutrikimai. Garšvienė, Ivoškuvienė (1993, 2003), nurodo tokius rašomosios kalbos sutrikimus, kaip: disleksija, agrafija, disgrafija. Pasak Ambrukaičio (2006), kad mokymasis skaityti būtų sėkmingas mokinys privalo turėti išsivysčiusią šnekamąją kalbą, sveikus regimuosius, kalbinės klausos ir kalbinės motorikos analizatorius, pakankamo lygio intelektą. Ypač svarbus vaidmuo tenka klausai ir gebėjimui suvokti iš klausos. Manoma, kad skaitymo procese regėjimas ir klausia glaudžiai susiję. Darbas su specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiais mokiniais ir jų mokymas skaityti reikalauja daug pastangų, ypač tų vaikų, kurių kalbos vystymasis labai vėluoja. Čia galima pasitelkti logopedo pagalbą.

Pasak Galkienės (2005), pagrindinis skaitymo sutrikimas yra disleksija, o skaitymo sutrikimų priežastys gali būti sensoriniai ar fiziniai sutrikimai. Rašymo įgūdžiai formuojasi vėliau už skaitymo ir ši veikla gerokai sudėtingesnė negu skaitymas. Rašymo procese dalyvauja klausia, tartis, rega, motorika. Pasak Galkienės (2005), rašymo sutrikimai neretai lydi kitus raidos sutrikimus: klausos,

dėmesio, koncentracijos, judesių. Nors rašymas reikalauja mažiau emocinių pastangų, tačiau jo mechanizmas yra sudėtingos protinės veiklos aktas. Mokiniai, kurie turi raidos sutrikimų, rašydami patiria įvairaus pobūdžio sunkumų, viena dažniausių problemų ortografinės klaidos. Autorės teigimu „Rašytinės kalbos sutrikimų šalinimas apima atskiras kalbos mechanizmo sritis, jų lavinimą bei koregavimą. Rašymo ir skaitymo procesai labai artimai siejasi tarpusavyje, todėl jie negali būti visiškai atskirti“ (psl.100). Galime teigti, kad pedagogas, norėdamas padėti vaikui įveikti kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimus, turi juos išmanyti ir žinoti, kokie kyla mokymosi sunkumai.

Pasak Ambrukaičio (2013), specialiųjų poreikių turinčių mokinių kalbinio ugdymo programoje nuo pat pirmos klasės svarbią vietą užima kalbinės klausos ugdymas, taisyklingos tarties gebėjimų formavimas. Mokinių kalbėjimas dažniausiai ugdomas per tam tikslui skirtas pamokas ir logopedinėse pratybose, o taip pat ir kiekvieną dieną, mokant bet kurio dalyko. Mokomoji veikla iš esmės yra nuolatinis bendravimas su bendraamžiais, mokytojais ir kitais mokiniais. Pasak Gage, Berliner (1994), labai svarbią vietą vaikų kalbos vystymesi užima mokykla, nes ji turi savo kultūrą, savitas bendravimo taisykles. Mokant skirtingų dalykų, išsiskiria ir atskiros taisyklės. Siekiant padėti SUP turinčiam mokiniui įveikti kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimus, labai svarbu, kad mokykloje pagalbą teiktų mokytojų ir specialistų komanda.

Apibendrinant galima teigti, kad, nesvarbu, kuriai specialiųjų ugdymosi poreikių grupei priklauso ugdytiniai, bet organizuojant ugdymo procesą būtina remtis bendraisiais Lietuvos respublikos švietimo principais (humaniškumo, demokratiškumo, tautiškumo, atsinaujinimo) bei specialiaisiais ugdymo principais (lygių galimybių, integracijos, decentralizacijos, visuotinum, tęstinumo, perimamumo ir lankstumo, ugdymo funkcionalumo) (Barkauskaitė, Grincevičienė, Indrašienė, Pūkinskaitė, 2001).

1.3. Kalbinio ugdymo samprata

SUP turinčių mokinių kalbiniam ugdymui itin daug dėmesio skyrė J. Ambrukaitis. Kalbinis ugdymas – neseniai pradėtas vartoti žodžių junginys, kuris suprantamas kaip visuminis mokinių kalbos praktinių gebėjimų įvaldymas, kalbos pažinimas, asmenybės ugdymosi procesas. Kalbinis ugdymas atitinka dalyko didaktikos sampratą, kurioje telpa visi gimtosios kalbos mokymo ir ugdymo(si) aspektai (Ambrukaitis, 2013). Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosiose programose (2008), teigiama, kad kalbinis ugdymas tai svarbi bendrojo ugdymo dalis. Kalbinių gebėjimų ugdymas plėtoja mokinių intelektualines ir kūrybines galias, o taip pat turi įtakos emocinei, dorovinei, socialinei, kultūrinei brandai, pilietinės ir tautinės savimonės raidai.

Ambrukaitis (2013), remdamasis 2008 metų bendrosiomis programomis nurodo, kad „SUP mokinių kalbinio ugdymo tikslas pradinėje mokykloje – ugdyti mokinių komunikavimo ir kultūrinę kompetenciją, sudarant prielaidas mokiniui bręsti kaip asmenybei, bendrauti, veikti įvairiose socialinėse ir kultūrinėse situacijose, formuoti pilietinę ir tautinę savimonę“ (p.17). Autorius išskiria tokius kalbinio ugdymo uždavinius:

- Mokymasis klausyti kitų kalbančiųjų;
- Pačiam dalyvauti pokalbyje;
- Taisyklingai kalbėti;
- Mokyti sąmoningai skaityti ir suvokti tekstus;
- Mokyti rašyti ir išreikšti mintis raštu;
- Mokyti suvokti kalbą kaip bendravimo priemonę;
- Formuoti kalbos sistemos sampratą.

Autorius nurodo, kad SUP turintiems mokiniams kalbinio ugdymo turinys yra formuojamas toks pat kaip ir visiems mokiniams, remiantis bendrosiomis programomis, bet pritaikant dalykų programas pagal individualius šių mokinių gebėjimus, poreikius, pasiekimus. Pasak Bankauskienės, Bankauskaitės – Sereikienės (2006), mokymo procese labai svarbu atsižvelgti į individualias vaiko savybes, gerinti jo mokymosi kokybę, visapusiškai lavinti jo asmenybę. Ugdymo procese itin daug dėmesio kreipiamas į individualiuosius psichologinius mokymosi ypatumus, todėl atsižvelgdamas į tai mokytojas individualizuoja mokomąją medžiagą. Ambrukaitis (2003), mokant sutrikusio intelekto vaikus gimtosios kalbos, išskiria tokias bendradidaktines nuostatas:

- Mokymasis turi remtis aktyvia ir sąmoninga mokinio veikla;
- Gimtoji kalba turi būti ugdoma, atsižvelgiant į jų individualias galimybes suvokti mokomąją medžiagą, į jų specialiuosius poreikius;
- Ugdymo turinys moksliniu požiūriu turi būti teisingas, sistemingas, prieinamas;
- Mokant kalbos, reikia naudoti vaizdines priemones;
- Mokant daug kas priklauso nuo mokytojo.

Kalbant apie mokinių kalbinį ugdymą, dažniausiai įsivaizduojama, kad jis vyksta lietuvių kalbos pamokose skaitant, rašant, kalbant, tačiau kalbiniam ugdymui daug įtakos turi ir kiti mokomieji dalykai. Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosiose programose (2008), teigiama, kad mokymasis ir kitų kalbų pradinėje mokykloje mokiniams įgyja elementaraus raštingumo pagrindus, išsiugdo elementarius teksto kūrimo ir suvokimo gebėjimus. Pasak Garšvienės (1996), kalbos

ugdymas yra neatsiejamas nuo pasaulio pažinimo ir visų kitų dalykų, pamokose aptariami įspūdžiai, bendraujama garsų junginiais, žodžiais, sakiniais.

Pagrindiniai ir svarbiausi kalbėjimo gebėjimai ugdomi per gimtosios kalbos pamokas (Ambrukaitis, 2013). Bendrosiose programose teigiama, kad lietuvių kalbos, kaip mokomojo dalyko, tikslas yra ugdyti vaiko kalbinę kompetenciją. Čia išskiriami bendravimo, skaitymo ir rašymo, kalbos mokslo pradmenų pažinimo ir skaitytojo elementai. Skaitydamas, kalbėdamas, klausydamas, rašydamas mokinys mokosi pažinti save, savo kalbą, įgyja žinių apie žodžius, tekstus, sakinius, garsus, o gimtoji kalba jam tampa pažinimo objektu (Ambrukaitis, 2006). Pradinio ugdymo bendrųjų programų pritaikymo rekomendacijose specialiųjų poreikių mokinių kalbiniam, matematiniam ir socialiniam bei gamtamoksliniam ugdymui (2009) teigiama, kad visose keturiose pradinio ugdymo pakopose lietuvių kalbos ugdymo turinys iš esmės yra panašus, tačiau, ugdant SUP turintį mokinį, jis gali skirtis, atsižvelgiant į mokinio ugdymosi poreikius, galimybes. Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosiose programose (2008), teigiama, kad kalbinis ugdymas yra svarbi bendrojo ugdymo dalis. Kalbinių gebėjimų ugdymas sudaro prielaidas mokinių intelektualinių, kūrybinių galių plėtotei, taip pat emocinei, dorovinei, socialinei, kultūrinei brandai, pilietinės ir tautinės savimonės raidai.

Apibendrinant galima teigti, kad mokinių kalbinis ugdymas yra neatsiejamas nuo visų mokomųjų dalykų. Kalbinio ugdymo sėkmė priklauso nuo tokių faktorių kaip: tinkama mokomoji medžiaga, programos individualizavimas, mokytojo asmenybė, jo kompetencijos, žinios ir pan. Šiuolaikinė bendrojo ugdymo mokykla, ugdydama SUP turinčius mokinius ir siekdama geriausio rezultato, susiduria su nemažais iššūkiais.

1.4. Didaktinių žaidimų reikšmė

Mokykloje vis dažniau imama kalbėti apie žaidimo, kaip mokymo metodo naudą. Pasak Aramavičiūtės, Jasiūnaitės (2011), žaidimas tai, daugiareikšmis fenomenas, kuris turi įvairiapusę įtaką vaiko asmenybei. Remiantis XIX ir XX a. teorijomis, žaidimas gali padėti individui patenkinti savo troškimus, išbandyti jėgas, pašalinti nereikalingą įtampą, turiningai pailsėti, įsisąmoninti socialiai priimtinas elgesio normas, įgyti vertingos elgesio patirties, lemiančios nevisavertiškumo kompensacijos ir socialinės adaptacijos procesų kokybę.

Pasak Rajecko (1999), žaidimas yra mokymo metodas, kuriuo siekiama įgyti žinių ar kitų didaktinių tikslų. Žaidimas, tai laisvai pasirenkama veiklos forma, jis žaidžiamas sąmoningai susikurtomis aplinkybėmis, teikia malonumą, paprastai nereikalauja atsiskaityti už rezultatus.

Kalbant apie žaidimo taikymą mokymo procese, galime teigti, kad žaidimas netampa mokymo procesu, bet siekiama mokymuisi suteikti žaidimo formą, siekiant palengvinti mokymąsi ir sudominti mokinius. Autorius pabrėžia, kad žaidimas vaikams yra veikla, kurios dėka jie tenkina pažinimo, bendravimo, saviraiškos ir kt. poreikius. Ypač dažnai žaidimas mokykloje naudojamas per pedagogines pertraukėles. Žaidimas tenkina bendravimo poreikius, sukuria gerą emocinę nuotaiką. Žaidimai naudojami siekiant įvairių didaktinių tikslų, o taip pat įvairiose mokymo proceso grandyse, pavyzdžiui, pradedant ar užbaigiant pamoką, taip pat įvairiu pamokos metu, siekiant pamoką padaryti patrauklią, pakeisti mokinių veiklos pobūdį, sumažinti įtampą ir pan. Žaidimai turi būti parinkti tinkamai, kad mokinius sudomintų, atitiktų jų interesus.

Pasak Indrašienės (2001), žaidimas kelia teigiamus jausmus, todėl stiprina domėjimąsi mokymusi, žinių įtvirtinimą ir motyvaciją, o taip pat turi įtakos įvairiapusei vaiko raidai. Jei nėra suvaržymų ir rizikos, vaikas geriau mokosi, formuojasi teigiamas požiūris į mokymąsi, vaikas labiau pasitiki savimi, prisiima atsakomybę už savo sprendimus. Vaiko prigimtyje slypi žaidimų poreikis, todėl žaidimas – paprasčiausias būdas ieškoti, atrasti, sužinoti. Pasak Edenhammar, Wahlund (1997), žaisdamas vaikas atranda savo silpnąsias ir stiprias savybes, sugebėjimus ir poreikius, žaidimo metu gerai vystosi protiniai sugebėjimai. Pasak Petraitienės (2001), darbo patirtis parodė, kad pradinukui išmokyti didaktinę medžiagą daug lengviau žaidžiant. Šiuolaikinėje didaktikoje vis daugiau kalbama apie didaktinių žaidimų poveikį ir reikšmę mokymui, o daugelis mokytojų, pripažindami unikalias žaidimo galimybes, šį mokymo metodą taiko pamokose. Didaktiniai žaidimai ir patraukliosios užduotys atitinka vaikų poreikius, mokymąsi lengvina, didina pažintinį mokinių aktyvumą ir motyvaciją. Žaidimo metodas pradinėse klasėse taikytinas, siekiant palengvinti mokymąsi, ugdyti bendruosius ir specialiuosius gebėjimus (Indrašienė, 2001).

Pasak Žukauskienės (2002), psichologai nėra vieningos nuomonės apibūdindami žaidimą. Nes jis palaiko labai daug įvairiausių vaiko veiklos sričių, reiškiasi įvairiomis situacijomis, tačiau jo svarba vaiko raidai yra neabejotina. Rajecko (1999) teigimu, žaidimo kaip metodo taikymas dar nėra ištirtas. Remiantis mokytojų darbo patirtimi, galima teigti, kad žaidimo metodas turi nemažai privalumų.

1.4.1. Didaktinių žaidimų taikymo pamokose tikslai ir funkcijos

Vis dažniau pastebima, kad mokiniams ypač nepatinka tradiciškai vedamos pamokos, nes toks dėstymas kelia nuobodulį. Iki šiol labai daug mokytojų iš esmės stengiasi mokiniams suteikti kuo daugiau informacijos. Dabartinės mokymo programos sudaro galimybę taikyti naujoviškus metodus,

kurie skatina mokinių savarankiškumą, loginį mąstymą, aktyvų dalyvavimą ugdymo procese (Šalna, 2009). Kaip ir buvo minėta, žaidimas, tai tas ugdymo metodas, kuris labiausiai atitinka vaikų poreikius.

Pasak Miller, Almon (2009), daugelis mokytojų pripažįsta, kad žaidimas ir praktinis patyrimas yra galingiausi metodai vaikų mokyme. Autorės teigia, kad vaikai geriau išmoka, kai pamokos būna žaismingos, t.y. tikslingai mokomasi žaidžiant.

Žaidimas mokykloje nėra tik galimybė pailsėti, jie aktyvina ir smegenų veiklą. Kai žaidimas yra naudojamas mokymosi procese, vyksta aktyvus mokymasis, vaikas giliau įsisąmonina tai, ką mokosi. ²Aramavičiūtė, Jasiūnaitė (2011) teigia, kad žaidimo vaidmuo pripažįstamas kaip daugiafunkcinis, o žaidimo funkcija prilygsta paskirties, vaidmens, reikšmės, veiklos, kaip anksčiau numatyto tikslo, apibrėžimui. Svarbiausia žaidimų paskirtis, anot autorių, yra asmenybės ugdymas: bendrasis, fizinis, psichinis, dvasinis. Autorės žaidimą taip pat sieja su vaiko asmenybės ugdymu, fizinį ir psichinį galių lavinimu, žinių ir įgūdžių įgijimu, elgesio korekcija, vertybių įsisavinimu. Pasak R. Žukauskienės (2002), psichoanalitikai vertino žaidimą kaip priemonę įtampai sumažinti, ar pykčiui išreikšti, o kognityvinės pakraipos atstovai teigia, kad žaidžiant atsiskleidžia pažintiniai procesai.

Vaikai nenoriai lanko mokyklą, yra apatiški, užsidarę, nenori mokytis, ar net negerbia mokytojų. Mokinius sunku sudominti mokomaisiais dalykais mokykloje, sunkiai sekasi suprasti vieniems kitus. Teigiama, kad tokiu atveju verta pamokose naudoti žaidimus, kurie padės vaikui, atėjusiam į mokyklą, lengviau išgyventi adaptacinį laikotarpį, pagyvinti emocinį klimatą klasėje, padės lengviau išmokyti, įsisavinti mokamąją medžiagą, padarys pamokas patrauklias, formuos mokinių dorines nuostatas. Žaisdamas vaikas turi galimybę pasijausti lygiaverčiu ir taip lengvai įsitraukti į kūrybinę veiklą. Žaidimas gali būti priemonė pakelti nuotaiką, padėti perteikti ir įsisavinti mokamąją medžiagą. Žaidžiant vaikas turimas žinias apibendrina, perdirba, modeliuoja įvairius variantus, o tai turi reikšmę tiek fizinei, tiek psichinei vaikų veiklai. Žaisdami vaikai įgyja naujų sugebėjimų, įgūdžių, mokosi bendrauti, ugdo savo motorinius sugebėjimus, o sprenddami sudėtingas užduotis, lavina savo protą. Žaidimas padeda lavinti vaiko mąstymą, protą, fantaziją, kūrybiškumą, savarankiškumą, iniciatyvą, pasitikėjimą savo jėgomis. Žaisdami vaikai žadina jausmus ir emocijas, turtina savo vaizduotę. Žaidime išryškėja vaiko asmeninės savybės susijusios su proto lankstumu, vaiko meistriškumu, vaizduote. Visa tai užtikrina galimybę prisitaikyti ir suteikia pasirinkimo laisvę. Žaidimas vaikui suteikia galimybę eksperimentuoti, manipuliuoti. Labai svarbu, kad žaidžiant vaikų

² <http://www.thestrong.org/about-play/play-school> (2014-02-05)

dėmesys sutelkiamas į žaidimo atlikimo būdą, bet ne į jo rezultatus. Tuo metu vaikai sujungia tai ką žino su tolesniais gebėjimais, mokosi reikšti mintis, emocijas, norus, mokosi bendrauti. Nebūtina žaisti visą pamoką, tačiau, pastebėjus vaikų judrumą, nesidomėjimą pamoka, dėmesio stoką ir t.t., mokytojams siūloma daryti pedagoginę pertraukėlę, kuri lengvai padeda išspręsti minėtas problemas.³

Taigi, pasak Petraitienės (2001), žaidimai vilioja vaikus dėl savo emocingumo, įvairumo, tai nepakeičiama judesių koordinacijos, vikrumo, orientacijos ugdymo priemonė. Žaidimas, kurio metu leidžiama pasirinkti veikimo pobūdį, intensyvumą, ugdo vaikų kūrybiškumą, savarankiškumą. Geranoriškos žaidėjų pastangos, aktyvi veikla daro žaidimą tikslinga ir veiksminga auklėjimo priemone.

1.4.2. Žaidimas kaip kalbinio ugdymo metodas

Mokinių mokymo, auklėjimo ir lavinimo sėkmė mokymo procese pirmiausia priklauso nuo mokymo turinio, tačiau nemažiau svarbus tinkamų mokymo metodų pasirinkimas (Rajeckas, 1999).

Pasak Rajecko (1999), žodis „metodas“ reiškia veikimo ir reiškinių tyrimo būdą, veiksmą, o mokymo metodas, tai specifiniai ugdomosios veiklos būdai mokymo procese. S. Šalkauskio teigimu, mokymo metodas yra racionalus, nuoseklus ir visuotinai reikšmingas mokomojo veikimo būdas, kuris yra nukreiptas į mokymo tikslą ir suderintas su mokinio prigimtimi, bei mokomojo dalyko ypatybėmis (Rajeckas, 1999, p.141). Autorius nurodo, kad bendrojo lavinimo mokyklose įvairiems mokymo dalykams yra taikomi bendri mokymo metodai:

- Žodinio dėstymo;
- Pokalbio ir diskusijų;
- Spausdintų šaltinių naudojimas;
- Kūrybiniai darbai;
- Demonstravimas ir stebėjimas;
- Pratimai ir grafiniai darbai;
- Laboratoriniai ir grafikos darbai;
- Didaktiniai žaidimai.

³ <http://www.artium.lt/zaidimas-ir-jo-vieta-siuolaikineje-pamokoje/> (žiūrėta 2014-02-10).

Pasak Maziliauskienės (2001), žaidimas padeda ugdyti vaiko asmenybę, intelektą, sumažina nuovargį, padeda susikaupti.

Kalbant apie mokinių kalbinio ugdymo metodus, taip pat reikėtų išskirti žaidimus, kurie turėtų būti taikomi pradinėse klasėse dažnai (Ambrukaitis, 2006). Autoriaus teigimu, aktyvinant žodyną, skatinant mokinius kalbėti, ypač didelę reikšmę turi žaidimas, kurio metu vaikas įsijaučia į situaciją, jo veikla tampa motyvuota. Žaisdamas vaikas geriau, išraiškingiau kalba ir geriau supranta aplinkinius. Žaidžiant vaikui lengviau naudoti klausiamuosius, šaukiamuosius, tiesioginius sakinius, o vėliau juos daug lengviau vartoti ir kitomis aplinkybėmis. Labai svarbu, kad ypač pradinėse klasėse pamokos mokiniams neatsibostų, bet savo nuotaikingumu, žaismingumu žadintų teigiamas mokinių emocijas ir norą mokytis. Pasak Laucienės, Baltmiškienės (2000), kad mokiniui būtų įdomu rimtą darbą reikia derinti su žaidimu. Autorė nurodo, kad rašybos žaidimus naudoja mokydama rašybos taisyklę, įterpia kaip pedagogines pertraukėles ar žaidžia pamokos pabaigoje įtvirtinant medžiagą. Stošiuvienės (1997) teigimu, vaikų kalba turėtų būti plėtojama labai kūrybiškai, emociškai, natūraliai, tačiau kalbiniu požiūriu taisyklingai. Autorė daug dėmesio skyrė tam, kaip įdomiau ir kūrybiškiau būtų galima per žaidimus šalinti įvairius kalbos sutrikimus ir teigia, kad mokytojas ir tėvai žaidimais galėtų vaikams padėti greičiau įveikti savo kalbos negalę. Kadžytė – Kuzavinienė (1999) savo knygoje pateikia net 369 įvairius kalbinius uždavinius ir žaidimus. Galima teigti, kad žaidimų pasirinkimas mokinių kalbiniame ugdyme yra platus, todėl mokytojui tereikia juos gebėti pritaikyti dirbant su mokiniais, pagal jų poreikius ir galimybes. Remiantis anksčiau išvardintų autorių knygomis ir straipsniais, galima teigti, kad daugiausia kalbama apie kalbinį mokinių ugdymą ir žaidimų taikymą lietuvių kalbos pamokose.

Taigi, mokymo metodai, tai tarpusavyje susiję mokytojo ir mokinių veiklos būdai, kurių dėka mokiniai gali sėkmingai mokytis ir išmokyti, o žaidimas, dirbant su specialiujų ugdymosi poreikių turinčiais mokiniais, pradinėse klasėse yra reikalingas ir reikšmingas kalbinio ugdymo metodas.

Reziumuojant šio skyriaus mintis, galima teigti, kad pedagogas, dirbdamas su nevienodų gebėjimų turinčiais mokiniais, turi būti dinamiškas ir atsižvelgti į kiekvieno poreikius, o patrauklių mokymosi metodų pasirinkimas gali padėti pasiekti geresnių rezultatų. Pradinėse klasėse ypač efektyvus žaidimas, kuris šiame amžiaus tarpsnyje labiausiai atitinka vaiko poreikius, kelia susidomėjimą.

Didžiąją SUP turinčių mokinių, besimokančių bendrojo ugdymo mokykloje, dalį, sudaro mokiniai, kurie turi vienokių ar kitokių sunkumų mokydami kalbos. Lietuvių kalba, kaip mokomasis dalykas, yra ir pažinimo objektas, ir pažinimo priemonė. Lietuvių kalbos ugdymo pradinėse klasėse turinį sudaro ne tik elementarios žinios apie lietuvių kalbą, praktiniai kalbėjimo,

klausymo, skaitymo, rašymo gebėjimai, bet ir įvairaus pobūdžio socialinės ir kultūrinės žinios. Kiekvienas per gimtosios kalbos pamokas taikomas metodas turi būti ne tik tikslingai parinktas kalbos mokymo požiūriu, bet ir vertingas vertybiniu auklėjamuoju apsektu. Mokant kalbos, turi būti remiamasi vaiko patirtimi, kitų mokomųjų dalykų žiniomis, kalbinės žinios turi būti nuolat gilinamos, siejamos su kalbine mokinio patirtimi.

2 skyrius. PRADINIŲ KLASIŲ MOKYTOJŲ POŽIŪRIS Į ŽAIDIMŲ TAIKYMĄ PAMOKOJE UGDANT SUP TURINČIŲ MOKINIŲ KALBINIUS GEBĖJIMUS

2.1. Tyrimo metodika

Tyrimui atlikti buvo paruošta pusiau uždaro tipo anketa, kurią sudarė 16 klausimų, iš jų 12 uždaro tipo klausimai, 3 pusiau uždaro tipo klausimai ir 1 atviro tipo klausimas. Pusiau uždaro ir atviro tipo klausime respondentai galėjo išreikšti savo nuomonę. Tyrime dalyvavo Radviliškio miesto ir rajono pradinių klasių mokytojai. Darbo autorės anketą sudaro šie blokai:

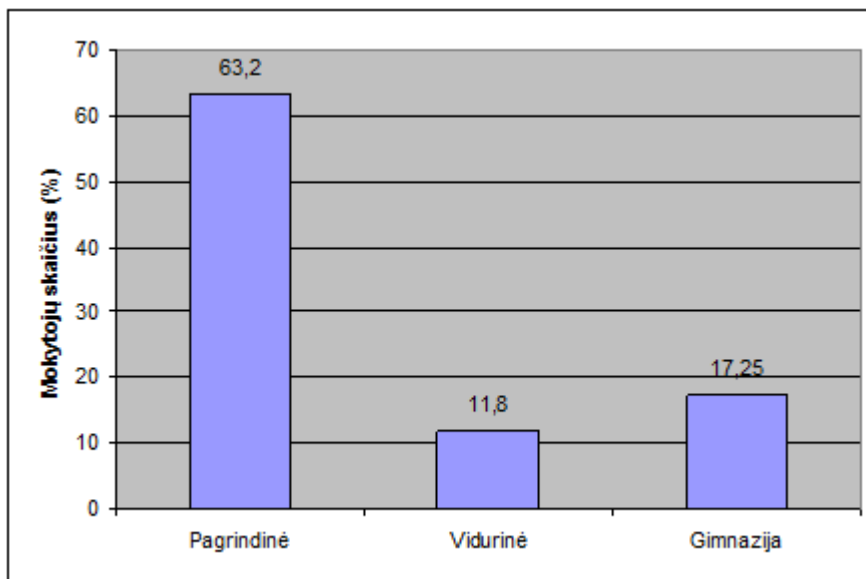
- a) Demografinis blokas (mokykla kurioje dirba, vietovė, darbo stažas, turima kategorija).
- b) Informacinis (informacija apie SUP turinčius mokinius, jų ugdymo programas).
- c) Pedagogų savo gebėjimų dirbti su skirtingų poreikių ir gebėjimų turinčiais mokiniais vertinimas.
- d) Pedagogų nuomonė apie SUP turinčių mokinių kalbinio ugdymo prioritetus.
- e) Pedagogų nuomonė apie žaidimų taikymą SUP turinčių mokinių kalbinio ugdymo procese.
(Anketoje autorė pasirinko ir išskyrė tokias žaidimų grupes: didaktiniai žaidimai reikalaujantys lietuvių kalbos kaip dalyko žinių ir gebėjimų; didaktiniai žaidimai lavinantys kalbą, mąstymą, suvokimą ir kt., bet nereikalaujantys lietuvių kalbos kaip dalyko žinių ir gebėjimų; judrieji žaidimai, kurie mažai susiję su kalbos, suvokimo ar mąstymo lavinimu).

2.2. Tyrimo dalyviai

Tyrimo pradžioje buvo išdalinta 70 anketų Radviliškio miesto ir Radviliškio rajono bendrojo ugdymo mokyklų pradinių klasių pedagogams, sugrįžo 68 anketos (97,1 proc.). Buvo apklausti pedagogai, šiuo metu ugdantys specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius pradinių klasių mokinius (toliau darbe – SUP) savo klasėse ir pedagogai, kurie juos yra ugdę anksčiau, jų buvo prašoma remtis turėta patirtimi. Tyrimas buvo atliekamas 2014-03-24 iki 2014-03-28.

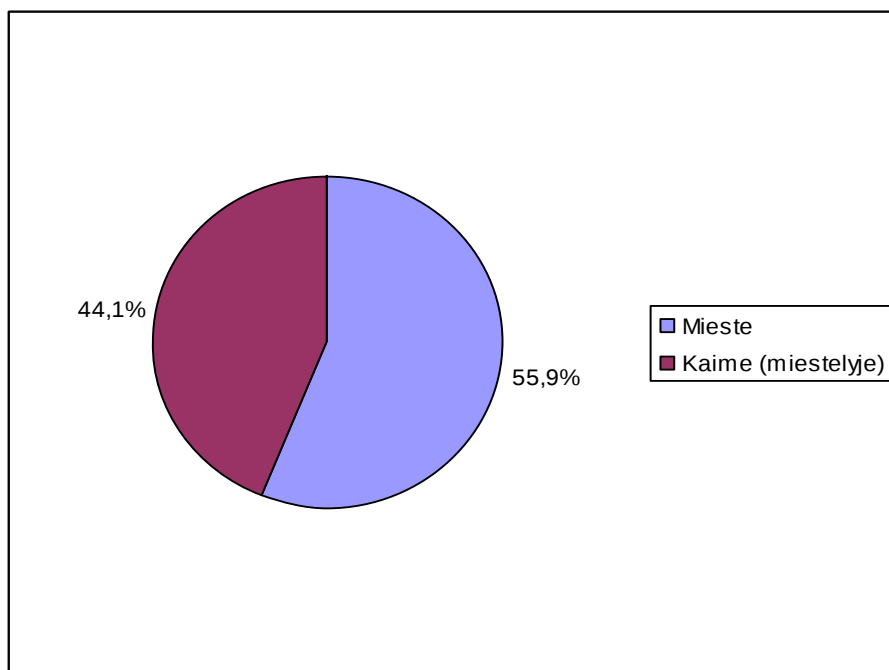
2.3. Žaidimų taikymas SUP turinčių mokinių kalbinio ugdymo procese: tyrimo rezultatų analizė

Tyrimo dalyvavusių pedagogų pasiskirstymas pagal mokyklas, kuriose dirba atspindi 1 paveikslė.

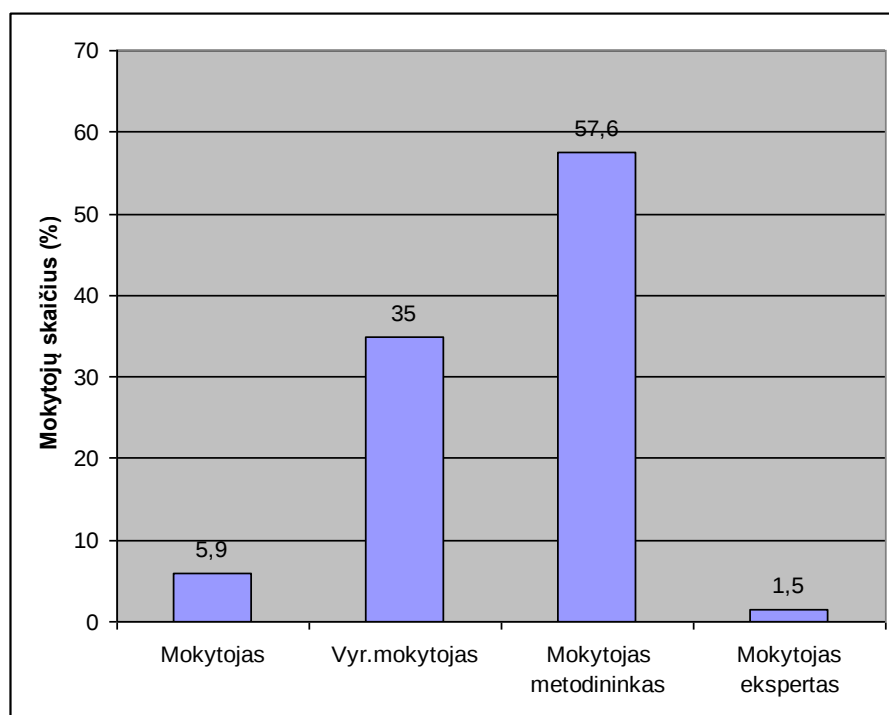
1 pav. Pradinių klasių mokytojų pasiskirstymas pagal mokyklas

Atlikta tyrimo analizė parodė, kad tyrime daugiausia dalyvavo Radviliškio miesto ir rajono pradinių klasių mokytojai dirbantys pagrindinėse mokyklose, jie sudarė 63,2% tyrime dalyvavusių respondentų. Taip pat tyrime dalyvavo 17,25% gimnazijoje ir 11,8% vidurinėje mokykloje dirbančių pedagogų.

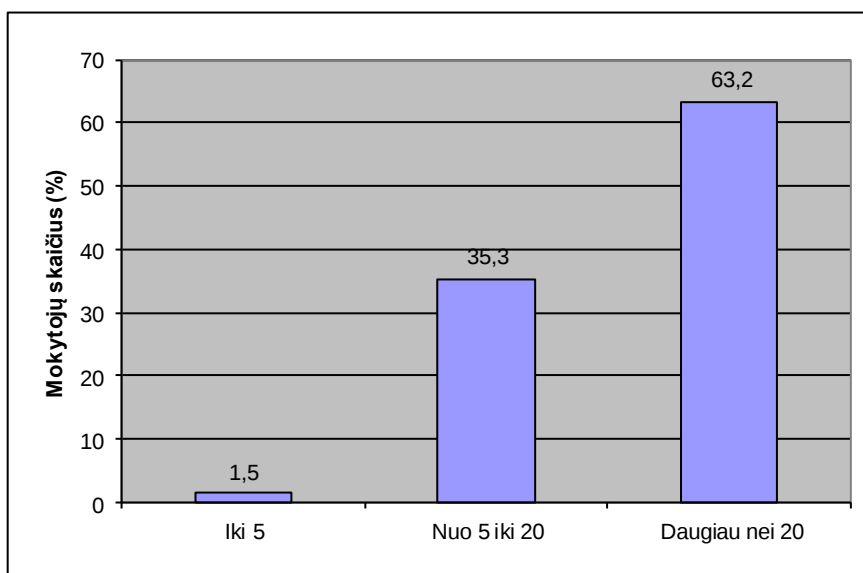
2pav. Respondentų pasiskirstymas pagal mokyklų vietas

Surinkti demografiniai duomenys parodė, kad tyrime dalyvavo 55,9% respondentų iš miesto mokyklų ir 44,1% iš rajono mokyklų.

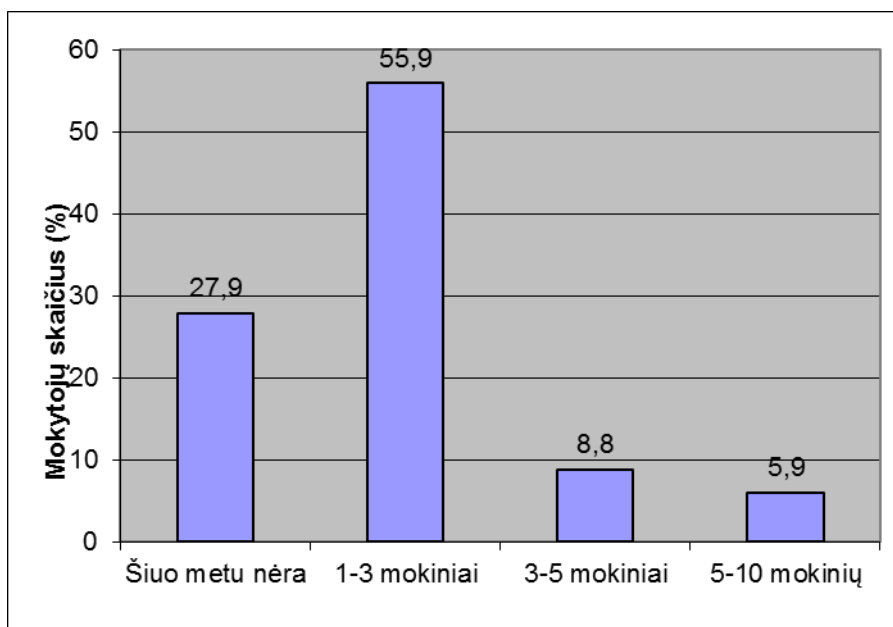
3pav. Pedagogų pasiskirstymas pagal turimas kategorijas

Tyrimė dalyvavę pradinė klasių mokytojai pasiskirstė taip: 5,9% turintys mokytojo kategoriją, 35% vyr. mokytojo kategoriją, 57,6% mokytojai metodininkai ir 1,5% mokytojai ekspertai. Tyrimė daugiausia dalyvavo pedagogai, turintys mokytojo metodininko ir vyr. mokytojo kategorijas. Tyrimė dalyvavusių respondentų kvalifikacija yra pakankamai aukšta, nors aukščiausią kategoriją turi tik 1,5% (taip nurodė tik 1 pedagogas). Pasak Ambrukaičio (2003), mokant lemiamas vaidmuo priklauso mokytojui. Nuo jo kvalifikacijos, nuo jo asmenybės savybių, tokių kaip optimizmas, tikėjimas teigiamais vaiko vystymosi pradais, pasiaukojimo savo darbui, priklauso ne tik vaiko kalbos, bet ir visos jo asmenybės ugdymo sėkmė.

4pav. Pedagogų pasiskirstymas pagal darbo stažą

Atliktame tyrimė dalyvavo daugiausiai pradinė klasių pedagogai, turintys daugiau nei 20 metų pedagoginio darbo stažą, jie sudarė 63,2% visų tyrimė dalyvavusių respondentų, taip pat 35,3% turi nuo 5 iki 20 metų pedagoginio darbo stažą ir 1,5% iki 5 metų darbo stažą. Didžioji dalis tyrimė dalyvavusių pradinė klasių mokytojų turi daugiau kaip 20 metų darbo stažą, galima manyti, kad toks darbo stažas turi įtakos tam, kad didelė dalis respondentų turi mokytojo metodininko kategoriją. Taip pat išsiaiškinus, kad didžioji dalis tyrimė dalyvavusių pedagogų turi daugiau kaip 20 metų pedagoginio darbo stažą galima daryti išvadą, kad jų amžius yra virš 40 metų. Pradėjusių dirbti pedagogų, kurie neturi 5 metų darbo stažo, tyrimė dalyvavo tik 1,5%, tai sudarė 1 pedagogas, galima būtų teigti, kad neseniai baigusį studijas pradinė klasių mokytojų Radviliškio miesto ir rajono mokyklose dirba nedaug.

5 pav. SUP turinčių pradinį klasių mokinių skaičius klasėse

Tyrimo dalyvavusių pradinį klasių mokytojų buvo prašoma nurodyti kiek specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių mokosi jų klasėje. 55,9% nurodė, kad jų mokosi nuo 1 iki 3. 27,9% nurodė, kad šiuo metu jų neturi, 8,8% turi nuo 3 iki 5 specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių savo klasėje, 5,9% nuo 5 iki 10 ir 1,5% pasirinko atsakymą „kita“ ir teigė, kad šiuo metu neturi, bet turėjo 5 SUP mokinius. Galima teigti, kad atsakymui įtakos turėjo tai, kad respondentų buvo prašoma, remtis ir anksčiau turėta patirtimi. Galima daryti išvadą, kad daugiausiai pradinį klasių mokytojai savo klasėse dirba su 1 – 3 specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiais mokiniais. Pasak Galkienės (2005), efektyviais mokinio, turinčio specialiųjų poreikių, ugdymo bendrojo lavinimo erdvėje galime laikyti tuos atvejus, kai yra išpildomos trys pagrindinės sąlygos: vaikas gerai jaučiasi bendraamžių bendruomenėje, mokinio ugdymo tikslai atitinka jo individualiąsias galias ir poreikius, mokykla rūpinasi reikiamais ištekliais ir sudaro kiek įmanoma natūralesnes sąlygas mokymuisi.

**Mokinių, mokomų pagal bendrąsias, pritaikytas ir individualizuotas programas, skaičius
klasėse**

Bendrosios programos																						
Mokinių skaičius	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	28	
Mokytojų skaičius	1	1	1	0	3	4	4	2	4	4	5	2	6	8	2	5	0	6	2	2	1	
Pritaikytos programos																						
Mokinių skaičius	1		2		3		4		5		6		7									
Mokytojų skaičius	21		16		3		1		0		0		1									
Individualizuotos programos																						
Mokinių skaičius	1							2							3							
Mokytojų skaičius	25							9							3							

Tyrimo metu respondentų buvo prašoma nurodyti, kiek mokinių klasėje mokosi pagal bendrąsias, pritaikytas ir individualizuotas programas. Duomenys pateikti dažniais, kurie nurodo, kiek mokytojų ir su koku skaičiumi mokinių dirba pagal įvardytas programas. 1 lentelėje pateikti duomenys leidžia teigti, kad daugiausiai tyrime dalyvavę pedagogai dirba su mokiniais pagal bendrąsias programas. Klasėse daugiausiai būna po 1 (taip nurodė 21 respondentas) ar 2 (taip nurodė 16 respondentų) vaikus, su kuriais dirbama pagal pritaikytas programas. Mokinių, kurių programos yra individualizuotos, dažniausiai klasėse būna po vieną (taip nurodė 25 respondentai), kiek rečiau klasėse būna 2 ar 3 mokiniai. Kaip matome, mokinių, dirbančių pagal pritaikytas ir individualizuotas programas, skaičius klasėse nėra didelis ir tik 1 pedagogas nurodė, kad turi net 7 mokinius su kuriais dirba pagal pritaikytas programas. Galima teigti, kad tyrime dalyvavusių pedagogų krūvis nėra didelis (kalbant apie SUP turinčius mokinius), nes pagal pritaikytas ir individualizuotas programas dažniausiai klasėse būna po keletą vaikų. Reikia nepamiršti, kad pedagogo dėmesys vienoje pamokoje turi būti paskirstytas tiek SUP turinčiam mokiniui, tiek neturinčiam SUP mokiniui. Mokytojas turi būti lankstus taikydamas mokymo metodus, pritaikyti juos prie kiekvieno vaiko poreikių ir gebėjimų. Remiantis mano atlikta praktika mokykloje, tai padaryti kartais būna nelengva. Tomėnienė (2010), nurodo, kad ugdymo diferencijavimas ir individualizavimas, tai yra visų ugdymo turinio elementų pritaikymas atsižvelgiant į skirtingų mokinių patirtį, sugebėjimų lygį, interesus, mokymosi stilių. Diferencijuotas ugdymas grindžiamas idėja, kad svarbiausia yra pats mokymasis.

Diferencijuoto mokymo taikymas turi padėti, palengvinti ir skatinti mokymąsi. Tarp diferencijavimo ir individualizavimo užsimezga glaudus ryšys, mokymas diferencijuojamas, remiantis individualiu požiūriu į besimokantįjį. Mokymo individualizavimas, tai prisitaikantis prie ugdytinio specifinių, individualių gabumų, interesų bei poreikių mokymas. Diferencijavimas ir individualizavimas labai svarbūs planuojant specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių ugdymą, nes šiems mokiniams aktualu skirtingo turinio mokymo(si) medžiagos, metodų, veiklos, tempo parinkimas, atsižvelgiant į skirtingus jų interesus, poreikius ir patirtį.

2 lentelė

Pedagogų darbo su skirtingų poreikių ir gebėjimų mokiniais vertinimas

Teiginys	Tikrai ne	Ne	Taip	Tikrai taip
Pamokoje aktyvūs yra visi mokiniai	19,1%	50,5%	28,9%	1,5%
Gebu dirbti su SUP mokiniais ir kitais mokiniais, kurie mokomi pagal skirtingas programas	1,5%	8,8%	88,2%	1,5%
Turiu pakankamai žinių apie SUP mokinių kalbinį ugdymą pamokose	1,5%	22,5%	70,1%	5,9%
SUP mokinio įvertinimas priklauso nuo jo padarytos pažangos	-	2,9%	69,6%	27,5%
Turiu, naudoju ir gebu taikyti įvairias priemones, dirbdama/s su SUP mokiniais	-	13,7%	80,4%	5,9%

Anketoje pedagogai turėjo nurodyti kaip vertina savo darbo su skirtingų gebėjimų mokiniais procesą, pedagogai turėjo įvertinti pateiktus teiginius. Taigi, pirmasis teiginys buvo „Pamokoje aktyvūs visi mokiniai“. Kaip matome iš 2 lentelėje pateiktų duomenų, didžioji dalis pedagogų 50,5% teigia, kad ne, taip nėra, 28,9% mano, kad taip, pamokoje aktyvūs visi mokiniai, 19,2% pasirinko atsakymą „tikrai ne“ ir tik 1,5% „tikrai taip“. Mano nuomone, šie atsakymai leidžia teigti, kad pamokoje ne visi vaikai yra aktyvūs, ar bent ne vienodai aktyvūs, ypač kalbant apie specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius vaikus, kurie dažnai pamokų metu būna pasyvūs, kalbant apie mokymosi procesą.

Taip pat pedagogų buvo prašoma nurodyti, ar jie geba dirbti su SUP turinčiais mokiniais ir kitais mokiniais, kurie mokomi pagal skirtingas programas. Didžioji dalis tyrime dalyvavusių pedagogų pasirinko atsakymą „taip“ 88,2% taip nurodydami, kad geba dirbti su įvairių gebėjimų mokiniais, 1,5% pasirinko atsakymą „tikrai taip“. 8,8% buvo kiek savikritiškesni ir nurodė, kad ne,

jie negeba dirbti su SUP mokiniais ir kitais mokiniais, kurie mokomi pagal skirtingas programas, taip pat 1,5% pasirinko atsakymą „tikrai ne“. Iš šių atsakymų galima teigti, kad pedagogams trūksta tam tikrų žinių ar gebėjimų, kurie leistų vienu metu dirbti su mokiniais, kurie mokomi pagal skirtingas programas. Galima manyti, kad šiems pedagogams galėtų padėti mokytojai padėjėjai, kurie pamokos metu padėtų dirbti su SUP turinčiais mokiniais, arba mokykloje dirbantys logopedai ir specialieji pedagogai, kurie suteiktų atitinkamų žinių ir patarimų.

Pedagogų buvo klausiama ar jie turi pakankamai žinių apie SUP turinčių mokinių kalbinį ugdymą pamokose, pateikti respondentų atsakymai pasiskirstė taip: 70,1% pasirinko atsakymą „taip“, 22,5% „ne“, 5,9% „tikrai taip“ ir 1,5% „tikrai ne“. Kaip matome, didžioji dalis tyrime dalyvavusių pradinių klasių mokytojų jaučiasi užtikrinti ir turi pakankamai žinių apie SUP turinčių mokinių kalbinį ugdymą pamokose, tačiau reikia pastebėti, kad pedagogų, kuriems trūksta žinių šiuo klausimu, yra taip pat pakankamai nemažai, o žinių trūkumas SUP turinčių mokinių kalbinio ugdymo procese gali neatnešti teigiamų mokinių mokymosi rezultatų.

Pedagogų buvo klausiama ar SUP turinčių mokinių įvertinimas jų pamokose priklauso nuo padarytos pažangos, 69,6% teigė, kad taip, 27,5% pasirinko atsakymą „tikrai taip“ ir 2,9% teigė, kad ne. Gauti šio teiginio atsakymai leidžia teigti, kad didžioji dalis tyrime dalyvavusių pradinių klasių mokytojų vertina SUP turinčius mokinius pagal padarytą pažangą. Manytina, kad, toks SUP turinčių mokinių vertinimas yra pats tinkamiausias ir teisingiausias, kadangi SUP turinčių mokinių gebėjimai nuo kitų mokinių skiriasi ir vertinimas pagal bendrą klasės lygį būtų netinkamas ir nemotyvuotų mokinio siekti aukštesnių rezultatų. Tik keletas mokytojų teigė, kad SUP turinčių mokinių įvertinimas jų pamokose priklauso ne nuo padarytos pažangos. Pasak Ambrukaičio (2003), mokinius sudominti, aktyvinti padeda jų pastangų ir atlikto darbo teigiamas vertinimas, pagyrimas, paskatinimas. Rajeckas (1999) teigia, kad tikrinimas ir vertinimas turi būti individualus, tikrinimo objektu privalo būti kiekvienas mokinys, tačiau reikia atsižvelgti į mokinio individualybę bei konkrečią situaciją. Galima daryti išvadą, kad kiekvieno mokinio mokymosi rezultatus reikia tikrinti skirtingai.

Paskutiniu klausimu buvo siekiama išsiaiškinti, ar mokytojas turi pakankamai priemonių darbui su SUP turinčiais mokiniais ir ar naudoja bei geba jas taikyti savo darbe. 80,4% teigia, kad taip, jie turi, naudoja ir geba taikyti įvairias priemones, dirbdami su SUP turinčiais mokiniais, 5,9% yra užtikrinti, kad geba ir 13,7% teigia, kad negeba jų taikyti. Galima daryti išvadą, kad pakankamai didelė dalis tyrime dalyvavusių respondentų turi, geba ir naudoja įvairias priemones, dirbdami su SUP turinčiais mokiniais. Mano manymu, labai svarbu gebėti tai daryti, nes SUP turinčiam mokiniui mokymosi procesą reikia padaryti kuo įdomesnę, sužadinti norą ir motyvaciją atlikti vienas ar kitas

užduotis. Kaip matome, nors ir nedaug, bet yra ir tokių mokytojų, kurie neturi, negeba ir nenaudoja įvairių priemonių, dirbdami su SUP turinčiais mokiniais, o toks mokymasis ilgainiui gali tapti nuobodus bet kokiam mokiniui.

3 lentelė

Dažniausiai naudojami kalbinio aktyvumo skatinimo pamokoje metodai

	Mokiniams, turintiems SUP				Mokiniams, neturintiems SUP			
	Labai retai	Retai	Dažnai	Labai dažnai	Labai retai	Retai	Dažnai	Labai dažnai
Žaidimai	1,6%	11,5%	73,8%	13,1%	-	27,9%	67,6%	4,5%
Grupiniai darbai	8,2%	14,6%	59%	8,2%	-	16,7%	72,7%	10,6%
Individualios užduotys	-	23,3%	58,3%	38,4%	-	13,6%	75,8%	10,6%
Vaizdinės priemonės	-	-	40,8%	59,2%	-	-	61,7%	38,3%
Kita.....	-	-	-	-	-	-	-	-

Pedagogų buvo klausiama, kaip jie skatina mokinių turinčių SUP ir jų neturinčių kalbinį aktyvumą pamokoje. Kaip matome iš pateiktos 3 lentelės SUP turinčių mokinių kalbinis ugdymas dažniausiai skatinamas vaizdinėmis priemonėmis, dažnai jas taiko 40,8% ir labai dažnai 59,2%. Mokant kalbos labai svarbu taikyti vaizdines priemones. Pasak Ambrukaičio (2003), didaktikoje vaizdumo principas laikomas vienu iš svarbiausių. Tačiau vien tik pateikti vaizdines priemones sutrikusio intelekto vaikams nepakanka. Juos būtina mokyti stebėti daiktą, pastebėti ir išskirti požymius, lyginti su anksčiau stebėtais daiktais, apibendrinti racionaliai derinant žodžius ir vaizdinius metodus. Taip pat didelė dalis pedagogų teigia, kad skatina skirdami individualias užduotis, 58,3% teigia, kad taip skatina dažnai, 38,4% labai dažnai. Taip pat didelė dalis teigia, kad dažnai taiko žaidimus 73,8%, labia dažnai 13,1%. Grupiniais darbais dažnai skatina 59%, labai dažnai 8,2%. SUP turinčių mokinių kalbinis aktyvumas rečiausiai skatinamas vaizdinėmis priemonėmis. 7 lentelėje matyti, jog didžioji dalis pedagogų teigė, kad jas naudoja, tačiau kalbant apie SUP turinčių mokinių kalbinį aktyvumą, vaizdines priemones mokytojai teigia taikantys rečiau.

Kalbant apie mokinių, neturinčių SUP, kalbinio aktyvumo skatinimą, duomenys yra panašūs. Kalbinis aktyvumas vis dėl to dažniausiai skatinamas vaizdinėmis priemonėmis, dažnai jas taiko

61,7%, labai dažnai 38,3%, individualiomis užduotimis dažnai skatina 75,8%, labai dažnai 10,6%.Grupiniais darbais dažnai skatina 72,7%, labia dažnai 10,6% ir rečiausiai skatinama žaidimais, dažnai tai daro 67,6%, labai dažnai 4,5%.

Taigi, lyginant SUP turinčių mokinių ir mokinių neturinčių SUP poreikių kalbinio aktyvumo pamokoje skatinimą, galima teigti, kad abi šios grupės dažniausiai skatinamos vaizdinėmis priemonėmis ir skiriant individualias užduotis. SUP turintys mokiniai rečiau nei kiti mokiniai skatinami grupiniais darbais, tačiau dažniau skatinami žaidimais. Ambrukaitis (2003) teigia, kad tikslinant fonemų vaizdinius, mokant taisyklingai tarti garsus ir dvigarsius, svarbu turėti pakankamai daug ne tik kalbinės, bet ir vaizdinės medžiagos (tekstai, paveikslėliai, žaidybinio pobūdžio pratimai, sudarantys galimybę vaikui išgirsti, ištarti garsus, perskaityti žodžius, sakinius, tekstus). Pasak Tomėnienės (2010), tyrimai rodo, kad taikant įvairių girdimųjų, regimųjų ir jutiminių veiklų derinį, mokymosi veiksmingumas didėja. Todėl siekiant patenkinti visos klasės ir konkretaus specialiųjų ugdymosi poreikių turinčio vaiko poreikius, mokytojai turėtų naudoti multisensorinius metodus, t.y. įvairinti veiklą, pasitelkiant įvairius metodus, tinkančius skirtingų mokymosi stilių mokiniams.

Galima teigti, kad žaidimas nėra pati populiariausia kalbinio aktyvumo skatinimo forma, tačiau taikoma pakankamai dažnai, o ypač kalbant apie SUP turinčius mokinius.

4 lentelė

Žaidimų taikymo dažnumas klausymo, kalbėjimo, skaitymo, rašymo gebėjimams ugdyti

Sritis	Labai retai	Retai	Dažnai	Labai dažnai
Klausymo gebėjimų ugdymas	-	33,8%	64,7%	1,5%
Kalbėjimo gebėjimų ugdymas	-	5,9%	85,3%	8,8%
Skaitymo gebėjimų ugdymas	-	14,7%	79,4%	5,9%
Rašymo gebėjimų ugdymas	1,5%	27,9%	60,3%	10,3%

Išsiaiškinus, kad žaidimas taikomas pakankamai dažnai tiek SUP turintiems mokiniams, tiek jų neturintiems, toliau apžvelgsime kaip dažnai taikomas žaidimas klausymo, kalbėjimo, skaitymo ir rašymo gebėjimų ugdymui. Taigi klausymo gebėjimų ugdymui žaidimus dažnai taiko 64,7%, labai dažnai 1,5%, retai 33,8%. Kalbėjimo gebėjimų ugdymui žaidimą taiko dažnai 85,3%, labai dažnai 8,8%, retai 5,9%. Skaitymo gebėjimams ugdyti dažnai žaidimą taiko 79,4%, labia dažnai 5,9%,

retai 14,7 ir rašymo gebėjimų ugdymui dažnai taiko žaidimą 60,3%, labai dažnai 10,3%, retai 27,9%, labai retai 1,5%. Galima daryti išvadą, kad žaidimas dažniausiai taikomas kalbėjimo gebėjimų ugdymui, nors visiems įvardintiems gebėjimams ugdyti didžioji dalis taiko žaidimą pakankamai dažnai, tačiau išryškėjo tai, kad klausymo gebėjimams ugdyti žaidimas taikomas rečiausiai. Pasak Ambrukaičio (2003), gimtosios kalbos mokymosi sunkumus galima sušvelninti adaptuojant ugdymo turinį bei tobulinant ugdymo procesą, taikant mokinio intelektualinę veiklą aktyvinančius, koreguojančius metodus, racionaliai per pamoką derinant užduotis žodžiu ir raštu. Nemažai daliai sutrikusio intelekto vaikų būdingas nepasitikėjimas savo jėgomis, neigiamas požiūris į mokymąsi, sutrikęs darbingumas, pasireiškiantis greitu nuovargiu, nedėmesingumu, pasyvumu, o žemesniųjų klasių mokinių pažintiniai interesai ypač menki ir nepastovūs. Šiuos sunkumus per pamoką gali padėti įveikti tinkamas žaidimų elementų ir situacijų derinimas su intensyvios protinės veiklos reikalaujančiais pratimais, išlaikant mokinių fizinį bei psichinį išsivystymą atitinkantį darbo tempą, optimalų darbo krūvį.

Pasak Bankauskienės, Bankauskaitės – Sereikienės (2006), bendrojo išsilavinimo standartuose įvardijami reikalavimai, pagrindžiantys svarbiausią lietuvių kalbos ugdymo tikslą – asmens komunikacinę, lingvistinę, literatūrinę ir kultūrinę kompetenciją. Bendriausia lietuvių kalbos kaip dalyko paskirtis – išugdyti asmens gebėjimą suvokti, interpretuoti ir kurti įvairių stilių įvairių lygmenų gimtosios kalbos tekstus, išmokti gimtąją kalbą reikšti įvairių gyvenimo patirtį. Gimtosios kalbos ugdymas turi būti siejamas su mokinio kalbine ir socialine patirtimi, kalbos ugdymas turėtų įgauti ryškesnę komunikacinę kryptį, o kalbinė veikla turėtų būti motyvuota, paremta išmanymu ir kūrybingumu.

5 lentelė

Žaidimų taikymo dažnumas lietuvių kalbos pamokose pagal jų tipus

Žaidimų tipai	Labai retai	Retai	Dažnai	Labai dažnai
Didaktiniai žaidimai, reikalaujantys lietuvių kalbos, kaip dalyko, žinių ir gebėjimų	1,5%	19,1%	58,8%	20,6%
Didaktiniai žaidimai lavinantys mąstymą, kalbą ir pan., bet nereikalaujantys lietuvių kalbos, kaip dalyko, žinių ir gebėjimų	1,5%	23,5%	67,6%	7,4%
Judrieji žaidimai	16,2%	42,6%	32,4%	8,8%

Pateiktoje pedagogams anketoje buvo siekiama išsiaiškinti, kaip dažnai jie taiko įvairių tipų žaidimus per lietuvių kalbos pamokas. Pateikti atsakymai atskleidė, kad mažiausiai lietuvių kalbos pamokose naudojami judrieji žaidimai, juos labai retai taiko 16,2%, retai 42,6%, dažnai 32,4%, labai dažnai 8,8%. Vertinant atsakymus apie žaidimų taikymą lietuvių kalbos pamokose, kuriems reikalingos to dalyko žinios ir kuriems nereikalingos, galime teigti, kad atsakymai pasiskirstė panašiai, tiek vieni, tiek kiti žaidimai taikomi pakankamai dažnai. Šiek tiek dažniau lietuvių kalbos pamokose taikomi žaidimai, reikalaujantys lietuvių kalbos kaip dalyko žinių ir gebėjimų. Labai dažnai juos taiko 20,6%, dažnai 58,8%, retai 19,1%, labai retai 1,5%.

Didaktinius žaidimus, lavinančius mąstymą, kalbą ir pan., bet nereikalaujančius lietuvių kalbos, kaip dalyko žinių ir gebėjimų labai dažnai taiko 7,4%, dažnai 67,6%, retai 23,5%, labai retai 1,5%. Tokius rezultatus galima vertinti teigiamai, nes dirbant su SUP turinčiais mokiniais, labai svarbu taikyti įvairius žaidimus – tiek reikalaujančius lietuvių kalbos, kaip dalyko žinių, tiek skirtus mokinių mąstymui, suvokimams, dėmesiu ir kitiems procesams lavinti. Nuolat taikomi sudėtingi žaidimai, kuriems reikia turėti pakankamai žinių, norint gerai juos atlikti, gali sukelti SUP turinčiam mokiniui nepasitikėjimą savo jėgomis, sumažinti savivertės jausmą, neleisti pajusti laimėjimo džiaugsmo, sumažinti motyvaciją dalyvauti žaidimuose. Kalbant apie judriuosius žaidimus, galima manyti, kad jų taikymas lietuvių kalbos pamokose reikalingas, tačiau juos reikia atrinkti tinkamus ir naudoti tinkamu pamokoje laiku. Tokie žaidimai labiausiai tinkami naudoti pamokos pabaigoje, nes pamokos eigoje tokie žaidimai gali išblaškyti mokinį, o to pasekoje mokiniui bus sunku susikaupti. Pasak Laucienės, Baltmiškienės (2000), vaikų protinis darbingumas, pajėgumas greitai ir tiksliai atlikti užduotis priklauso nuo jų amžiaus, individualių savybių. Pedagogo pareiga yra leisti mokiniams dirbti taip, kad jie galėtų panaudoti savo privalumus. Vis dažniau pamokose vaikai nebesutelkia dėmesio, blogiau įsimena, nesidomi, jaudinasi, šurmuliuoja, todėl būtinas susidomėjimas veiklomis. Be susidomėjimo neįmanomas nei dėmesio sutelkimas, nei naujos informacijos įsiminimas. Todėl rimtą darbą reikia derinti su žaidimu.

Specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių vaidmuo, žaidžiant įvairių tipų didaktinius žaidimus

Žaidimų tipai	SUP turintys mokiniai			
	Dalyvauja kaip ir visi	Dalyvauja su pedagogo/ kitų vaikų pagalba	Atlieka kitas panašaus pobūdžio žaidybines užduotis	Atlieka jiems prieinamas užduotis
Didaktiniai žaidimai, reikalaujantys lietuvių kalbos, kaip dalyko, žinių ir gebėjimų	3,1%	49,2%	16,9%	30,8%
Didaktiniai žaidimai lavinantys mąstymą, kalbą ir pan., bet nereikalaujantys lietuvių kalbos žinių ir gebėjimų	36,5%	30,2%	15,8%	17,5%
Judrieji žaidimai	77,8%	7,9%	6,4%	7,9%

Išsiaiškinus kokie žaidimai dažniausiai taikomi lietuvių kalbos pamokose, buvo siekiama išsiaiškinti, koks SUP turinčių mokinių vaidmuo juos žaidžiant pamokose. Taigi, kaip matome iš 6 lentelės pateiktų duomenų, didaktinius žaidimus, kurie reikalauja lietuvių kalbos, kaip dalyko, žinių ir gebėjimų, dažniausiai SUP turintys mokiniai juos žaidžia ne savarankiškai, bet dalyvauja su pedagogo arba kitų vaikų pagalba, taip teigė 49,2% pradinėjų klasių pedagogų. Taip pat dažnai SUP turintys mokiniai tokių žaidimų metu atlieka jiems prieinamas užduotis, taip teigė 30,8% respondentų, kad atlieka kitas panašaus pobūdžio žaidybines užduotis teigė 16,9%, teigia, kad dalyvauja kaip ir visi 3,1% respondentų. Mano nuomone, geriausio rezultato, taikant tokio tipo žaidimus, galima sulaukti tada, kai SUP turintis mokinytis turi vienodas teises dalyvauti žaidime, tačiau jam visada suteikiama pedagogo ar kitų klasėje besimokančių mokinių pagalba. Tomėnienė (2010) teigia, kad efektyvus veiksnys vaiko mokymuisi bei pažintiniam ir socialiniam jo vystymuisi yra mokymasis bendradarbiaujant, kuriame dalyvauja tiek mokytojas, tiek ir kiti bendraamžiais. Jei bendradarbiavimas vyksta sėkmingai, tai mokinytis pasijus lygiateisis tarp kitų, jo mokymosi rezultatai bus geresni.

36,5% pedagogų teigia, kad SUP turintys mokiniai, kaip ir visi kiti mokiniai, dalyvauja didaktiniuose žaidimuose, lavinančiuose mąstymą, kalbą ir pan., bet nereikalaujančiuose lietuvių kalbos žinių ir gebėjimų. 30,2% respondentų teigė, kad dalyvauja su pedagogo ar kitų vaikų pagalba, 17,5% nurodė, kad jie atlieka kitas jiems prieinamas užduotis ir 15,8% teigė, kad SUP

turintys mokiniai atlieka kitas panašaus pobūdžio žaidybines užduotis. Taigi, galime teigti, kad žaidimus, kurie nereikalauja lietuvių kalbos dalyko žinių ir gebėjimų, dažniausiai SUP turintys mokiniai žaidžia kaip ir visi, nors taip pat dažnai dalyvauja su pedagogo ar kitų vaikų pagalba.

Kalbant apie judriųjų žaidimų taikymą lietuvių kalbos pamokose matome, kad juos SUP turintys mokiniai dažniausiai žaidžia, dalyvaudami kaip ir visi, taip nurodė 77,8%, dalyvauja su pedagogo ar kitų vaikų pagalba 7,9%, atlieka jiems prieinamas užduotis 7,9%, atlieka kitas panašaus pobūdžio žaidybines užduotis 6,4%. Mano nuomone, tokius pedagogų atsakymus galima pagrįsti tuo, kad judrieji žaidimai dažniausiai yra nesudėtingi, nereikalaujantys tam tikrų žinių ar gebėjimų, todėl SUP turintys mokiniai geba patys savarankiškai juose dalyvauti su kitais mokiniais.

Apibendrinant galima teigti, kad vaikas galėtų sėkmingai dalyvauti žaidime, jis turi mokėti žaisti. Pasak Kaffemanienės, Burneckienės (2001), siekiant efektyviai formuoti specialiųjų poreikių vaikų gebėjimus, būtina pažinti jų psichines savybes ir žaidimų raidos ypatumus. Tą geriausiai gali padaryti pedagogas, padėdamas specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiam vaikui dalyvauti žaidime kartu su kitais mokiniais.

7 lentelė

Tikslai, kurių dažniausiai siekiama, taikant didaktinius žaidimus pamokose

Tikslai	Mokiniai turintys specialiųjų ugdymosi poreikių				Mokiniai neturintys specialiųjų ugdymosi poreikių			
	Tikrai ne	Ne	Taip	Tikrai taip	Tikrai ne	Ne	Taip	Tikrai taip
Mokinių motyvacijos skatinimas	-	-	44,1%	39,7%	-	-	51,5%	27,9%
Naujos medžiagos perteikimas	-	2,9%	39,7%	20,6%	-	2,9%	51,5%	17,6%
Įtampos pamokoje sumažinimas	-	-	41,2%	11,8%	-	-	39,7%	11,8%
Kūrybingumo ugdymas	-	-	45,6%	13,2%	-	-	54,4%	20,6%
Kalbinių įgūdžių ugdymas	-	-	52,9%	25%	-	-	52,9%	16,2%
Medžiagos pakartojimas	-	-	45,6%	26,5%	-	-	52,9%	20,6%
Poilsis	-	-	38,2%	17,6%	-	2,9%	33,8%	14,7%

Pateiktoje anketoje pedagogams buvo siekiama išsiaiškinti, kokių tikslų dažniausiai jie siekia, taikydami žaidimus, dirbdami su SUP turinčiais mokiniais ir kitais mokiniais. Prie klausimo buvo nurodymas: pasirinkti 3 tikslus, kurių dažniausiai siekiama. Pateikti duomenys atskleidė, kad,

didaktiniai žaidimai, dirbant su SUP turinčiais mokiniais, dažniausiai taikomi mokinių motyvacijos skatinimui 83,8% (pasirinkti atsakymai „taip“ ir „tikrai taip“), kalbinių įgūdžių ugdymui 77,9% (pasirinkti atsakymai „taip“ ir „tikrai taip“) ir medžiagos pakartojimui 72,1% (pasirinkti atsakymai „taip“ ir „tikrai taip“). Galima teigti, kad dažnai siekiama ir tokių tikslų: naujos medžiagos perteikimas, įtampos pamokoje sumažinimas, kūrybingumo ugdymas ir siekimas, kad mokiniai pailsėtų. Pasak Kaffemanienės, Burneckienės (2001), žaidimas padeda atsikratyti slogių, nemalonių išgyvenimų. Psichologai ir pedagogai atkreipė dėmesį į žaidimą kaip ugdymo, vystymosi kokybės vertinimo bei terapijos priemonę. Kalbant apie mokinius, neturinčius SUP, išryškėjo, kad dažniausiai taikant žaidimą su šiais mokiniais taip pat siekiama sužadinti mokinių motyvą 79,4% (pasirinkti atsakymai „taip“ ir „tikrai taip“), ugdyti kūrybingumą 75% (pasirinkti atsakymai „taip“ ir „tikrai taip“), pakartoti medžiagą 73,5% (pasirinkti atsakymai „taip“ ir „tikrai taip“). Taigi, taikant žaidimus pamokose SUP turintiems mokiniams ir kitiems mokiniams, siekiama panašių tikslų. Išryškėjo vienas nedidelis skirtumas, kad antrasis pagal dažnumą siekiamas tikslas, dirbant su SUP turinčiais mokiniais, yra kalbinių įgūdžių ugdymas, o su mokiniais neturinčiais specialiųjų ugdymosi poreikių – kūrybingumo ugdymas. Galima teigti, kad žaidimas SUP turintiems mokiniams taikomas ne tik sudominimui, bet ir padeda išmokti. Kitiems mokiniams žaidimu siekiama sudominti ir ugdyti kūrybingumą.

Pateikti pedagogų atsakymai leidžia daryti išvadą, kad didaktinių žaidimų taikymas, siekiant ugdyti kalbinius gebėjimus, yra dažnesnis darbe su SUP turinčiais mokiniais.

8 lentelė

Žaidimo nauda SUP pradinių klasių mokinių kalbiniame ugdyme

Žaidimo nauda	Tikrai ne	Ne	Taip	Tikrai taip
Padedą išmokti naują medžiagą	-	1,6%	65,6%	32,8%
Padedą įtvirtinti jau turimas žinias	-	1,5%	53,8%	44,7%
Mokymo/si procesą daro įdomų, padeda išlaikyti dėmesį	-	1,5%	35,4%	63,1%
Formuoja kolektyvą	1,5%	3,1%	52,3%	43,1%
Kita.....	-	-	-	-

Respondentų buvo prašoma nurodyti kuo naudingas žaidimas SUP turinčių pradinių klasių mokinių kalbiniame ugdyme. 8 lentelėje pateikti duomenys rodo, kad daugiausiai pedagogų mano, kad žaidimas mokymo/si procesą daro įdomų, padeda išlaikyti dėmesį. Atsakymą „Tikrai taip“ pasirinko 63,1%, „Taip“ 35,4%, „Ne“ 1,5% respondentų. Pedagogų nuomone, žaidimas mažiausiai svarbus, padedant išmokti naują medžiagą („tikrai taip“ atsakymą pasirinko 32,8%, „Taip“ 65,6%, „Ne“ 1,6%) ir formuojant kolektyvą (atsakymą „tikrai taip“ pasirinko 43,1%, „Taip“ 52,3%, „Ne“ 3,1%, „Tikrai ne“ 1,5%). Apžvelgus visus pedagogų teigiamus atsakymus, paaiškėjo jų nuomonė, kad visi pateikti teiginiai yra panašiai svarbūs ir žaidimo nauda jų atžvilgiu yra panaši.

Galime teigti, kad, pradinių klasių mokytojų nuomone, žaidimas yra visapusiškai svarbus SUP turinčių mokinių kalbinio ugdymo procese. Pasak Kaffemanienės, Burneckienės (2001), žaidime dalyvauja visa besiformuojanti vaiko asmenybė: jo pažinimo procesai, valia, jausmai, emocijos, poreikiai, interesai, žaidime vaikas aktyviai veikia, kalba, panaudoja turimas žinias žaidimo plėtojimui.

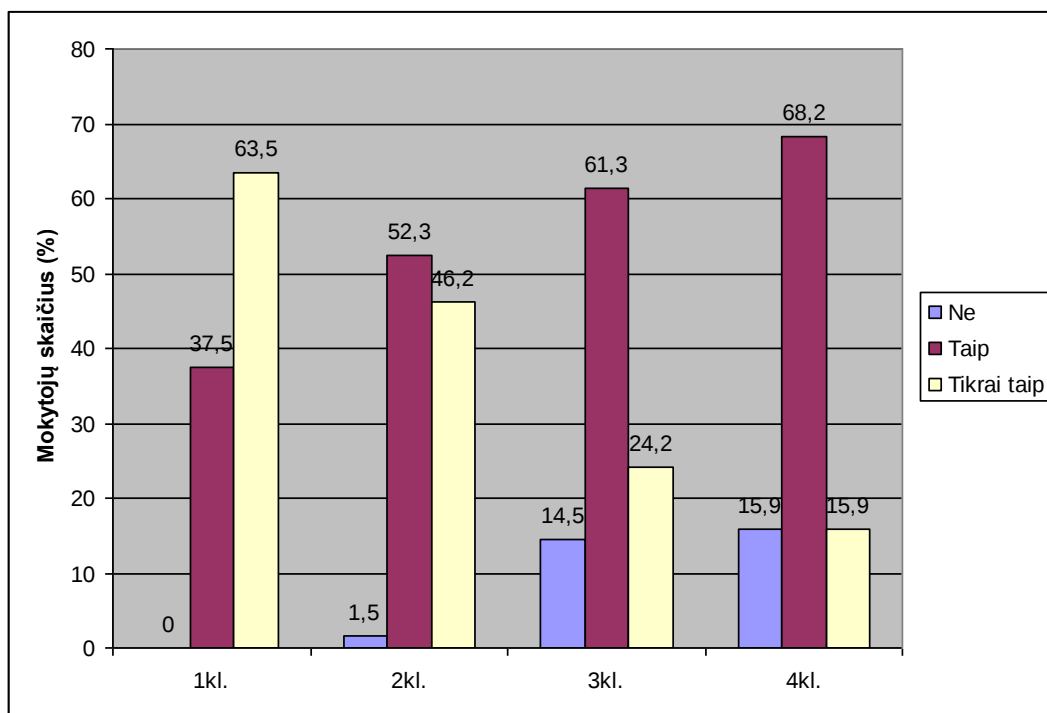
9 lentelė

Informacijos apie žaidimus ir jų taikymą šaltiniai

Informacijos šaltiniai	Tikrai ne	Ne	Taip	Tikrai taip
Literatūra	-	4,6%	69,2%	26,2%
Logopedas	1,6%	29%	59,7%	9,7%
Specialusis pedagogas	1,6%	25,4%	57,1%	15,9%
Kolegos	-	9,5%	73%	16,2%
Internetas	-	3,3%	56,7%	40%

Pedagogų buvo klausama, iš kur jie gauna informacijos apie žaidimų taikymą SUP turinčių mokinių kalbinio ugdymo procese. 9 lentelėje pateikti duomenys rodo, kad dažniausiai informacijos gaunama iš interneto, atsakymą „tikrai taip“ pasirinko 40%, „Taip“ 56,7%, „Ne“ 3,3%. Taip pat apie žaidimų taikymą dažnai informacija gaunama iš literatūros, atsakymą „Tikrai taip“ pasirinko 26,2%, „Taip“ 69,2%, „Ne“ 4,6%. Taip pat pakankamai dažnai informacijos suteikia kolegos („Tikrai taip“ 16,2%, „Taip“ 73%). Ir rečiausiai informacija gaunama iš logopedo („Tikrai taip“ 9,7%, „Taip“ 59,7%, „Ne“ 29%, „Tikrai ne“ 1,6%) ir specialiojo pedagogo („Tikrai taip“ 15,9%,

„Taip“ 57,1%, „Ne“ 25,4%, „Tikrai ne“ 1,6%). Galima būtų manyti, kad, kalbant apie darbą ir žaidimų taikymą SUP turintiems mokiniams, mažiausiai pradinių klasių pedagogai bendradarbiauja su logopedu ir specialiuoju pedagogu. Galima manyti, kad jų suteikta informacija turėtų būti pati svarbiausia ir daugiausiai informacijos ir patarimų mokytojai turėtų gauti iš šių specialistų. Nestebina, kad pedagogai informacijos daugiausiai gauna internete, nes šiandieninėje visuomenėje, sparčiai tobulėjant informacinėms technologijoms, internetas tampa vienu svarbiausių informacijos šaltiniu. Jame daug naudingos informacijos, kuri padėtų darbe su SUP turinčiais mokiniais, ypač kalbant apie didaktinius žaidimus, kurių pasiūla yra labai didelė.

6 pav. Žaidimo, kaip kalbinio ugdymo metodo, efektyvumas pradinėse klasėse

Paskutiniuoju anketos klausimu buvo siekiama išsiaiškinti, kaip pedagogai mano, kurioje klasėje žaidimo, kaip kalbinio ugdymo metodo taikymas, dirbant su SUP turinčiais mokiniais yra efektyviausias. Kaip matome iš pateiktos diagramos, pedagogų nuomone, žaidimo taikymas efektyviausias 1 klasėje. Atsakymą „Tikrai taip“ pasirinko 63,5% respondentų, „Taip“ 37,7%. Maziliauskienė (2001) taip pat pabrėžia, kad žaidimas ypač reikalingas mažiausiems – pirmokams. Jis padeda ugdyti vaiko asmenybę, intelektą. 46,2% respondentų mano, kad „Tikrai taip“, žaidimas svarbus ir 2 klasėje, 52,3% pasirinko atsakymą „Taip“ ir tik 1,5% mano, kad žaidimas šioje klasėje nenaudingas. Pedagogų nuomone, žaidimas mažiausiai svarbus 4 klasėje. Atsakymą „Tikrai taip“

pasirinko tik 15,9% respondentų „Taip“ 68,2%, „Ne“ 15,9%. Taip pat kiek labiau svarbus nei 4 klasėje, tačiau gerokai mažiau svarbus nei 1 ar 2 klasėje žaidimas yra ir 3 klasėje. Atsakymą „Tikrai taip“ pasirinko 24,2% respondentų, „Taip“ 61,3% respondentų, „Ne“ 15,9% respondentų.

Išvados

1. Analizuojant mokslinę ir metodinę literatūrą, paaiškėjo, kad SUP turinčių mokinių kalbinio ugdymo tikslas pradinėje mokykloje – ugdyti mokinių komunikavimo ir kultūrinę kompetenciją. SUP turintiems mokiniams kalbinio ugdymo turinys yra formuojamas toks pat kaip ir visiems mokiniams, remiantis bendrosiomis programomis, bet pritaikant dalykų programas pagal individualius šių mokinių gebėjimus, poreikius, pasiekimus. Žaidimas taikomas mokymo/si procese netampa mokymo procesu, tačiau taip siekiama mokymuisi suteikti žaidimo formą, siekiant palengvinti mokymąsi ir sudominti mokinius. Žaidimas, dirbant su specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiais mokiniams, pradinėse klasėse yra reikalingas ir reikšmingas kalbinio ugdymo metodas.
2. Tyrimas atskleidė, kad dažniausiai klasėse mokosi po 1-3 SUP turinčius mokinius. Daugiausiai specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių mokosi pagal pritaikytas programas. Pedagogai savo darbą su skirtingų poreikių ir gebėjimų mokiniams vertina pakankamai gerai, geba su jais dirbti ir didžioji dalis turi pakankamai žinių apie šių mokinių kalbinį ugdymą.
3. Pedagogai pakankamai dažnai tiek SUP turinčių mokinių, tiek kitų mokinių kalbinio ugdymo procese taiko žaidimą. Žaidimai naudojami, siekiant įvairių didaktinių tikslų, o taip pat įvairiose mokymo proceso grandyse. Tačiau dažniausias kalbinio ugdymo metodas yra vaizdinių priemonių demonstravimas. Žaidimas dažniausiai taikomas kalbėjimo gebėjimams ugdyti. Taikant didaktinius žaidimus darbe su SUP turinčiais mokiniams, dažniausiai siekiama skatinti motyvaciją, ugdyti kalbinius įgūdžius ir pakartoti medžiagą. Didaktinių žaidimų taikymas, siekiant ugdyti kalbinius įgūdžius, yra dažnesnis darbe su SUP turinčiais mokiniams. Pedagogų nuomone, svarbiausia žaidimo nauda yra ta, kad jis padeda išlaikyti dėmesį ir mokymosi procesą daro įdomų.
4. Lietuvių kalbos pamokose dažniausiai taikomi didaktiniai žaidimai, reikalaujantys lietuvių kalbos, kaip dalyko, žinių ir gebėjimų. Juose SUP turintys mokiniai dažniausiai dalyvauja su pedagogo arba kitų klasėje besimokančių mokinių pagalba. SUP turintys mokiniai dažniausiai savarankiškai dalyvauja judriuosiuose žaidimuose. Pedagogų nuomone, žaidimo, kaip kalbinio ugdymo metodo, taikymas yra naudingiausias pirmoje klasėje.

Rekomendacijos

Pedagogams:

- 1) SUP turinčių pradinių klasių mokinių kalbinis aktyvumas rečiau, nei neturinčių SUP mokinių, skatinamas grupiniais darbais. Pedagogai turėtų skatinti šiuos mokinius dažniau tarpusavyje bendrauti ir bendradarbiauti mokantis kalbos, suteikti galimybę SUP turintiems mokiniams dalyvauti grupėse su kitais mokiniais.
- 2) Taikant žaidimus SUP turinčių mokinių kalbiniame ugdyme, daugiau dėmesio skirti užduočių individualizavimui ir diferencijavimui.
- 3) Taikant pamokose didaktinius žaidimus, reikėtų sudaryti galimybes visiems mokiniams ugdytis kūrybingumą, neišskiriant mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių.
- 4) Informacijos apie žaidimų taikymą ieškoti ne tik internete ar literatūroje, bet taip pat kreiptis į mokyklos specialistus (logopedus, spec. pedagogus ir kt.), bendrauti ir bendradarbiauti su jais.
- 5) Taikyti žaidimą ne tik 1 ir 2 klasėje, bet taip pat 3 ir 4. SUP turintiems mokiniams šiame amžiuje žaidimas, mokantis kalbos, gali tapti mokymo/si metodu, kuris skatina norą mokytis, mokymo/si procesą daro patrauklų, atitinka vaiko poreikius.

Literatūra

1. Aidukienė, T., Labinienė, R. (2003). Vaikų turinčių specialiųjų poreikių, ugdymo tendencijų apžvalga tarptautiniame bei Lietuvos švietimo reformos kontekste (1990 – 2002). J. Ambrukaitis (sud. ir ats. red.). *Specialiojo ugdymo pagrindai* (p. 31 – 50). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
2. Ambrukaitis, J. (2003a). *Lietuvių kalbos didaktinė medžiaga*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
3. Ambrukaitis, J. (2003b). Bendroji ir specialioji lingvodidaktika: panašumai ir skirtumai. J. Ambrukaitis (sud. ir ats. red.). *Specialiojo ugdymo pagrindai* (p. 161 – 174). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
4. Ambrukaičio, J. (2006). *Vaikų, turinčių mokymosi sunkumų, kalbinis ugdymas I – IV klasėse*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
5. Ambrukaitis, J., Zelbienė, K. (2008). Kalbinio ugdymo ir specialiosios pedagoginės pagalbos metodų taikymas heterogeninėje klasėje. *Specialusis ugdymas* 1(18), 137 – 147.
6. Ambrukaitis, J. (2013). *Žemų intelektinių gebėjimų mokinių kalbinis ugdymas pagal adaptuotą bendrąją programą*. Šiauliai : Lucilijus.
7. Aramavičiūtė, V., Jasiūnaitė, P. (2011). Žaidimai kaip vaiko socializacijos veiksnys ikimokykliniame amžiuje. *Acta pedagogica vilnensia* 2011.26. Prieiga: http://www.leidykla.eu/fileadmin/Acta_Paedagogica_Vilnensia/2011_26/70-81.pdf (žiūrėta 2013-12-12).
8. Artium. *Žaidimas ir jo vieta šiuolaikinėje pamokoje*. <http://www.artium.lt/zaidimas-ir-jo-vieta-siuolaikineje-pamokoje/> (žiūrėta 2014-02-10).
9. Bankauskienė, N., Bankauskaitė – Sereikienė, G. (2006). *Lietuvių kalbos mokytojo veikla: pamokos organizavimo metodai ir tyrimas*. Kaunas: Technologija.
10. Baranauskienė, I., Geležinienė, R., Tomėnienė, L., Vasiliausienė, L., Valaikienė, A. (2010). *Specialiųjų poreikių turinčių vaikų ugdymo bendrojo lavinimo mokykloje metodika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
11. Barkauskaitė, M., Grincevičienė, V. Indrašienė, V. Pūkinskaitė, R. (2001). *Specialiųjų poreikių vaikų ugdymas*. Vilnius: VPU leidykla.
12. Bernotienė, R., Juraitienė, I. (2011). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų lietuvių valstybinės kalbos ugdymas metodiniai patarimai*.
<http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CDAQFjAA&>

url=http%3A%2F%2Fwww.upc.smm.lt%2Fugdymas%2Fmazumos%2Ffailai%2FIkimokykl
inio_am%25C5%25BEiaus_vaik%25C5%25B3_valstybin%25C4%2597s_kalbos_ugdymas_
Metodiniai_patarimai.doc&ei=WCgLU-
GHCIewywPeuoH4CQ&usg=AFQjCNFpgyWwv7uWz7-
7L8DWvSCfzqTvRA&sig2=gNWdWp0uS8CSjfYQ0DQduA&bvm=bv.61725948,d.bGQ
(žūrėta 2014-01-05).

13. Edenhammar, K., Wahlund, C. (1997). *Be žaidimų nėra vystymosi*. Vilnius: Vaiko teisių informacijos ir konsultavimo centras.
14. Europos komisija (2012). *Pranešimas spaudai*. Ataskaita.
http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CC4QFjAA&url=http%3A%2F%2Feuropa.eu%2Frapid%2Fpress-release_IP-12-761_lt.doc&ei=jzALU_LJLMv-ygOpkYDgCg&usg=AFQjCNErqlB4AA1FNQNPxGJAKECZmDPEjA&sig2=ExnCon1bZ0jyP33b6mDgQ&bvm=bv.61725948,d.bGQ (žiūrėta 2013-12-18).
15. Gage, N.L., Berliner, D.C. (1994). *Pedagoginė psichologija*. Vilnius: Alma litera.
16. Galkienė, A. (2005). *Heterogeninių grupių didaktika: specialieji poreikiai bendrojo lavinimo mokykloje*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
17. Garšvienė, A. (1996). *Žymiai bei vidutiniškai sutrikusio intelekto vaikų bendravimas ir kalbos ugdymas*. Šiauliai.
18. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (1993). *Logopedija*. Kaunas: Šviesa.
19. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (2003). Vaikai, turintys kalbėjimo, kalbos ir kitų komunikacijos sutrikimų. J. Ambrukaitis (sud. ir ats. red.). *Specialiojo ugdymo pagrindai* (p. 296 – 312). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
20. Hallahan, D.P., Kauffman, J.M. (2003). *Ypatingieji mokiniai specialiojo ugdymo įvadas*. Vilnius: Alma littera.
21. Indrašienė, V. (2001). *Žaidžiame matematiką*. Vilnius: Garnelis.
22. Jovaiša, L. (2011). *Edukologija*. Vilnius : Agora.
23. Kadžytė – Kuzavinienė, L. (1999). *Lietuvių kalbos uždaviniai ir žaidimai*. Kaunas: Šviesa.
24. Kaffemanienė, I., Burneckienė, I. (2001). *Specialiųjų poreikių vaikų žaidimo gebėjimų ugdymas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
25. Kišonienė R., Dudzinskienė R. (2007). *Mokinių turinčių specialiųjų ugdymo(si) poreikių, ugdymo turinio individualizavimas*.

- http://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas_pagrindinis_ugdymas_spec/Knyga_apie_individualizav.pdf (žiūrėta 2013-12-01).
26. Laucienė, A., Baltiškienė, R. (2000). *Gimtosios kalbos taisyklių įsisavinimas per žaidimus*. Šiauliai: Titnagas.
27. Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija (2007). *Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos 2006 metų veiklos ataskaita*. Vilnius.
28. Lietuvos Respublikos seimas (1998). *Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas*. Vilnius http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=69873 (žiūrėta 2014-02-01).
29. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2008 m. rugpjūčio 26 d. įsakymas Nr. ISAK-2433(2008). *Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos*. http://portalas.emokykla.lt/bup/Puslapiai/pradinio_ir_pagrindinio_ugdymo_bendrosios_programos_isakymas_2.aspx (žiūrėta 2013-12-18).
30. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, švietimo plėtotos centras (2009). *Pradinio ugdymo bendrųjų programų pritaikymo rekomendacijose specialiųjų poreikių mokinių kalbiniam, matematiniam ir socialiniam bei gamtamoksliniam ugdymui*. Vilnius: Sapnų sala.
31. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija (2009). *Švietimo problemos analizė. Psichologinės, specialiosios pedagoginės ir specialiosios pagalbos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams lygis*. <http://www.smm.lt/uploads/documents/kiti/spec%20%20pagalbos%20lygis.pdf> (žiūrėta 2014-01-12).
32. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas Nr. V-1265/V-685/A1-317 (2011). *Dėl mokinių turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymo poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašo patvirtinimo*. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=404013&p_query=&p_tr2=(žiūrėta 2014-01-12).
33. Maziliauskienė, L. (2001). *Žaidimas – improvizacija pamokoje*. Šiauliai: Raštekla.
34. Miller, E., Almon, J. (2009). *Crisis in the kindergarten why children need to Play in School. United States of America*. http://www.allianceforchildhood.org/sites/allianceforchildhood.org/files/file/kindergarten_report.pdf (žiūrėta 2014-01-03).
35. Petraitienė, J. (2001). *Žaidimai per pedagogines pertraukėles*. Šiauliai: Šiaurės Lietuva.

36. Rajeckas, V. (1999). *Mokymo organizavimas*. Kaunas: Šviesa.
37. Ruškus, J. (2003). Specialiųjų poreikių vaikų ugdymo metodologija: modeliai, metodai, kontekstai, pokyčiai, kryptingumas. J. Ambrukaitis (sud. ir ats. red.). *Specialiojo ugdymo pagrindai* (p. 77 – 108). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
38. Stošiuvienė, K. (1997). *Kai kurie žaidimai vaikų neišsivysčiusiai kalbai ugdyti*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
39. Šalna, R. (2009). *Netradiciniai (o gal tradiciniai?) pamokos metodai?*
<http://geografija.lt/2009/11/netradiciniai-pamokos-metodai/> (žiūrėta 2013-12-18).
40. ŠMM Statistikos departamentas (2012 – 2013). *Specialiųjų ugdymosi poreikių vaikai ir mokiniai, integruoti į mokymo įstaigas . Požymiai: mokymo įstaigos tipas ir metai*.
<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveelections.asp?MainTable=M3110312&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=6421&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=> (žiūrėta 2014-01-02).
41. Švedijos specialiojo ugdymo plėtros institutas, Norvegijos švietimo ministerija (2003). *Mokymo priemonių kūrimas*.
42. The strong National museum of play (2013). *Play at school*. <http://www.thestrong.org/about-play/play-school> (žiūrėta 2014-02-05).
43. Žukauskienė, R. (2002). *Raidos psichologija*. Vilnius: margi raštai.

SIGNIFICANCE OF DIDACTIC GAMES FOR THE PROCESS OF LINGUISTIC DEVELOPMENT OF PRIMARY SCHOOL PUPILS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

The Bachelor Theses

Summary

This Bachelor's paper analyzes the process of linguistic development of the primary school pupils with special educational needs (SEN) with an application of didactic games in the classes.

Sixty-eight primary school teachers from comprehensive schools participated in a research. This research used semi-closed type of survey form. The purpose of the research is to reveal the aspects of games' application when developing the linguistic abilities of pupils with special needs. The aim of analyzing the data of the research is as follows: to find out the aspects of teachers' work with pupils with different abilities and needs; to reveal the importance of the game for the pupils' with SEN linguistic development; to analyze the advantages of the game's application for the education of pupils with SEN; to find out how do the pupils with SEN participate in the didactic games that are being organized in classes.

The research has established that teachers rate their work with pupils with different needs and abilities positively enough. The teachers have an ability to work with the pupils mentioned above and majority of the teachers have enough knowledge about the linguistic development of these pupils. The teachers apply the game often enough in the process of linguistic development of pupils with SEN and all other pupils as well. However, the most common method of linguistic development is a demonstration of visual tools. The game is usually applied to develop the linguistic abilities. Didactic games that are generally applied to the classes of Lithuanian language require knowledge and competence in Lithuanian language subject. Usually pupils with SEN participate in these games with the help of either their teacher or their classmates. Generally the aim of didactic games' application in the work with pupils with SEN is to stimulate the motivation, develop linguistic skills and review the material. The application of didactic games when seeking to develop linguistic skills is more relevant in the work with pupils with SEN. According to teachers, the prime benefit of the game is that it helps to keep the attention and makes the learning process interesting.

ANKETA

Gerbiami pedagogai,

Nemaža dalis specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių susiduria su sunkumais mokydami lietuvių kalbos, o tinkamas mokymo metodų pasirinkimas gali padėti pasiekti gerų rezultatų. Šiuo tyrimu siekiama išsiaiškinti pradinį klasių mokytojų nuomonę apie žaidimų taikymą pamokose dirbant su SUP turinčiais mokiniais.

Todėl norėčiau sužinoti Jūsų nuomonę šiuo aspektu. Jeigu neugdote šiuo metu SUP turinčių mokinių, tuomet gal esate turėję ir galėtumėte remtis turima patirtimi. Anketa anoniminė, o duomenys bus naudojami bakalauro darbe.

Šiaulių universiteto Socialinės gerovės ir negalės fakulteto specialiosios pedagogikos (specializacija – logopedija) studijų programos IV kurso studentė Vida Šuškevičienė.

1. Mokykla kurioje dirbate:

- Pagrindinė
- Pradinė
- Vidurinė
- Gimnazija
- Progimnazija

2. Mokykla ya:

- Mieste
- Kaime (miestelyje)

3. Jūsų turima kategorija?

- Mokytojas
- Vyr. mokytojas
- Mokytojas metodininkas
- Mokytojas ekspertas

4. Kiek metų pedagoginio darbo stažo turite?

- Iki 5
- Nuo 5 iki 20
- Daugiau nei 20

5. Kiek specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių mokosi Jūsų klasėje (jeigu neugdote šiuo metu SUP turinčių mokinių, tuomet gal esate turėję ir galėtumėte remtis turima patirtimi)?

- Šiuo metu nėra
- 1-3
- 3-5
- 5-10
- Kita

6. Kiek Jūsų klasėje yra mokinių ugdomų pagal šias programas (įrašykite skaičių)?

Bendrąsias programas	
Pritaikytas programas	
Individualizuotas programas	

7. Kaip vertinate savo darbo su skirtingų poreikių ir gebėjimų mokiniais procesą?

Teiginys	Tikrai ne	Ne	Taip	Tikrai taip
Pamokoje aktyvūs yra visi mokiniai				
Gebu dirbti su SUP mokiniams ir kitais mokiniams, kurie mokomi pagal skirtingas programas				
Turiu pakankamai žinių apie SUP mokinių kalbinį ugdymą pamokose				
SUP mokinio įvertinimas priklauso nuo jo padarytos pažangos				
Turiu, naudoju ir gebu taikyti įvairias priemones dirbdama/s su SUP mokiniams				

8. Kaip dažniausiai skatinate kalbinį aktyvumą pamokoje?

	Mokiniams, turintiems SUP				Mokiniams, neturintiems SUP			
	Labai retai	Retai	Dažnai	Labai dažnai	Labai retai	Retai	Dažnai	Labai dažnai
Žaidimais								
Grupiniais darbais								
Skiriate individualias užduotis								
Vaizdinėmis priemonėmis								
Kita.....								

9. Kaip dažnai taikote žaidimus šių sričių gebėjimams ugdyti:

Sritis	Labai retai	Retai	Dažnai	Labai dažnai
Klausymo gebėjimų ugdymui				
Kalbėjimo gebėjimų ugdymui				
Skaitymo gebėjimų ugdymui				
Rašymo gebėjimų ugdymui				

10. Kaip dažnai taikote šių tipų žaidimus per lietuvių kalbos pamokas:

Žaidimų tipai	Labai retai	Retai	Dažnai	Labai dažnai
Didaktiniai žaidimai, reikalaujantys lietuvių kalbos, kaip dalyko, žinių ir gebėjimų				
Didaktiniai žaidimai lavinantys mąstymą, kalbą ir pan., bet nereikalaujantys lietuvių kalbos, kaip dalyko, žinių ir gebėjimų				
Judrieji žaidimai				

11. Kai žaidžia didaktinius žaidimus SUP turintys mokiniai:

Žaidimų tipai	SUP turintys mokiniai			
	Dalyvauja kaip ir visi	Dalyvauja su pedagogo/kitų vaikų pagalba	Atlieka kitas panašaus pobūdžio žaidybines užduotis	Atlieka jiems prieinamas užduotis
Didaktiniai žaidimai, reikalaujantys lietuvių kalbos, kaip dalyko, žinių ir gebėjimų				
Didaktiniai žaidimai lavinantys mąstymą, kalbą ir pan., bet nereikalaujantys lietuvių kalbos žinių ir gebėjimų				
Judrieji žaidimai				

12. Kokių tikslų dažniausiai siekiate taikydami didaktinius žaidimus, dirbant su (pasirinkite 3 tikslus):

Tikslai	Mokiniais turinčiais specialiųjų ugdymosi poreikių				Mokiniais neturinčiais specialiųjų ugdymosi poreikių			
	Tikrai ne	Ne	Taip	Tikrai taip	Tikrai ne	Ne	Taip	Tikrai taip
Mokinių motyvacijos skatinimas								
Naujos medžiagos perteikimas								
Įtampos pamokoje sumažinimas								
Kūrybingumo ugdymas								
Kalbinių įgūdžių ugdymas								
Medžiagos pakartojimas								
Poilsis								

13. Kuo naudingas žaidimas SUP turinčių pradinį klasių mokinių kalbiniame ugdyme?

Žaidimo nauda	Tikrai ne	Ne	Taip	Tikrai taip
Padedą išmokyti naują medžiagą				
Padedą įtvirtinti jau turimas žinias				
Mokymo/si procesą daro įdomų, padeda išlaikyti dėmesį				
Formuoja kolektyvą				
Kita.....				

14. Iš kur gaunate informacijos apie žaidimų taikymą SUP turinčių mokinių kalbiniame ugdyme?

Informacijos šaltiniai	Tikrai ne	Ne	Taip	Tikrai taip
Literatūros				
Logopedo				
Specialiojo pedagogo				
Kolegų				
Interneto				

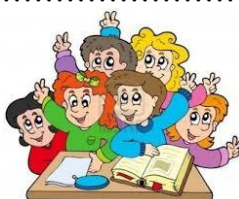
15. Kaip manote, kurioje klasėje žaidimo, kaip kalbinio ugdymo metodo taikymas, dirbant su SUP turinčiais mokiniais yra efektyviausias?

Klasė	Tikrai ne	Ne	Taip	Tikrai taip
1 kl.				
2 kl.				
3 kl.				
4 kl.				

16. Galbūt anketoje kažko Jūsų nepaklausėme apie žaidimų taikymą lietuvių kalbos pamokose dirbant su SUP turinčiais mokiniais ir norėtumėte pridėti pastebėjimų?

.....

.....

Dėkoju už atsakymus!